فەیلەسوفبوون و ئێمە.. ئازاد حەمە/ بەشی دووەمی ئایا ئێمە فەیلەسوفمان هەیە؟

لە سەراخی فەیلەسوفبوونی ئێمە دا

سەردەمی زێڕینی ئێمە کام سەردەمە تا لەوێندەرێ بەدوای فەلسەفەدا بگەڕێن؟ باشە دەرکەوتنی ئیسلام بۆ ئێمە لە دیدی هزرییەوە گرنگیی هەبووە؟ مانادر بووە ئەم دەرکەوتنە بە هاتنەکایەوەی بیرمەندگەلێک لەناوی کوردی ئیسلامدا لەشێوەی ئیبن روشد، فارابی، ئیبن سینا؟ ئەم پرسیارانە وامان لێدەکەن بەدوای سەکۆیەکدا وێڵبین و لەناو ڕووبەرەکانی ئەو سەکۆیەشدا لە سەراخی کۆشکی فەلسەفیمان بین.
جەغتدەکەینەوە، کە پرسیار لەسەر چارەنووسی هزری فەلسەفیمان قەدرزانییە لە پرۆسەی ڕوناکبیرییمان، لەو کردە ڕوناکبیرییەی جارێ ئاگاییمانی داگیرنەکردووە. پرۆسەی ڕوناکبیرییمان، گەر بە فەلسەفە ڕەیکردبێت بوونی ڕوناکبیرییمان دەخاتە ژێرپرسیارەوە. پرۆسە ڕوناکبیرییەکانیش لە دەرەوەی بازنەی فەلسەفە لاواز و کەمدرامەت و پڕ لە کەموکوڕیین.
لەگەڵ گۆکردنی وشەی فەلسەفەش وشەی عەقڵ ڕووبەڕووماندەبێتەوە. فەلسەفە، کە پەنابردنە بۆ عەقڵ. عەقڵیش خستنەگەڕی دەوێت. جۆری خستنەگەڕەکانی عەقڵ فەیلەسوفبوونی جیاجیای دروستکردووە. مێژووی فەلسەفەش بەڵگەیە لەسەر ئەوە، لەسەری جۆراوجۆری جوگرافیای فەلسەفیی و فەیلەسوفبوون.
ڕەنگە مرۆڤایەتی پێویستی بە فەلسەفەکردنی ئێمە نەبێت. ئێمە خۆمان لە دۆزەکداین پێویستمان بە فەلسەفەیە. ئەمەش بەتەنها ڕەوشی ئێمە نییە. گومانیشی ناوێت، ئێمە وەک زۆر کولتوور و نەتەوەی تر فەلسەفەی ئەویتر قەرزدەکەین و ڕۆژانەش بەکاریدەهێنین.
فەیلەسوفبوونی ئێمە شڕۆڤەی زۆر لەخۆدەگرێت. ئەوەتا مێژووی فەیلەسوفبوونی بەشێک لە شارستانییەکانیش لێوانلیوبوونە لە فەیلەسوف، وەک یۆنانییەکان؛ کەچی فەلسەفەی هاوچەرخی ڕۆژئاوایی، لەئێستادا، زۆر بی یۆنانە. ئەمەیان چۆن؟ یۆنان لە ڕابردوودا مۆڵگەی فەلسەفە بووە و ئێستاش قەرزارێکی زۆری فەلسەفەی ڕۆژئاوایە. سەرباری ئەوە، یۆنانی دوێنێ لەڕووی فەیلەسوفبوونەوە هەرگیز وەک یۆنانی ئەمڕۆ نییە. ئەمڕۆی یۆنان لەڕووی فەلسەفییەوە گەلێک هەژارە. کەناڵەت لە سەدەی سی (30) دا یۆنان جارێکیتر

دەبێتەوە بە داڵدەی فەلسەفە و سوکرات و ئەریستۆی تر سەرهەڵنادەنەوە؟ بە نا!
جگەلەوەی فەیلەسوفبوونی ئەمە، یان هەر نەتەوەیەکی تر تەنها بەوەوە پابەند نییە، کە نووسینی فەلسەفیی هەیە یان نییەتی، بەوەشەوە پابەندە، کە نووسینە فەلسەفییەکان چەند کاریگەرن. هەر لەبەر ئەوە کاتێک بیرۆکەکانی فەیلەسوفێک دەخوێنینەوە لەبارەی جیهانەوە چییمان تیادروستدەبێت؟ ئەم پرسیارە ئەوەمان پێدەڵێت، کە گەشەی هزری فەلسەفیی یەک هێڵی مێژوویی نییە و دابڕان و وەستانی زۆری تیایە.

فەیلەسوفبوون، لەم سەردەمە تەنگژاوییەدا ئالەنگاریی خۆی هەیە

بەگشتی فەلسەفە لە دۆخێکی ناهەمواردایە و فەیلەسوفبوونیش ،لە ئاستێکی گڵوباڵ، لە بەردەم ئالەنگاریی گەورەدایە. ئەم لایەنە و ئەوەش، کە ئێستای ئیمە بە فەلسەفە گوزەردەکات، لێرە و لەوێ، پرسە گەورەکەی جڤاکی کوردی پێکنەهێناوە و بەپێی پێویستیش تێڕامانی دروستنەکردووە.
بۆیە پرسیاری بۆچی فەلسەفە هەیە؟ نەبووەتە پرسیارە گەورەکەی ئێمە. لەناو زۆرێکیش لە خەڵکی ئێمە (ئەکادیمییەکان، نووسەران، خوێندکارانی زانکۆ، تا دەگاتە خەڵکی عەوام) گرنگیدان بە فەلسەفە بێ مانایە. لەبەرئەوە پرسیاری فەلسەفە چی پێدەکرێت؟، کە پرسیارێکی زۆرینەیە لە جیهاندا، لای ئێمە ڕاچڵەکانی هزریی دروستنەکردووە. ئەم شێوە پرسیارە دەیەوێت ئەوەش بە مرۆڤی کورد بڵێت، کە فەلسەفە چی بۆدەکات گەر گرنگیی بداتێ. واتە بەهۆی فەلسەفەوە دەکارێت خۆی چاک بکات؟ بۆنموونە درۆنەکات؟ خیانەتنەکات؟ عاشقبێت؟ و.... .
فەلسەفە، کە دێتە ناو کولتووری نەتەوەیەکەوە گوزارە و دەربڕینەکانی دەگۆڕێت و سێستەمە زمانەوانییەکەشی وەک خۆی نامێنێتەوە. ئەمەو جگەلەوەی بوونی فەلسەفە ڕۆڵی دەبێت لە گۆڕینی مەودای بیرکردنەوەش. هەر لەبەرئەوەی فەلسەفە نەهاتووەتە ناو ژیانمانەوە، دەبینین زۆر بەدەگمەن گوزارەی لەم جۆرە بەکاردەبەین: فەلسەفەی لە ژیانیا نییە، کەوتووەتە ناو کێشەیەکی فەلسەفییەوە، ئەمە هیچ فەلسەفەیەکی تێدا نییە .... .

فەیلەسوفبوون پرسیاری فەلسەفە چییە؟ و فەیلەسوف کێیە؟ دووبارەدەوروژێنێتەوە

گشت ئەوانەی دەخوازن وەڵامێک بە پرسیاری ئایا ئێمە فەیلەسوفمان

هەیە؟ داڕێژن خودی پرسیارێکە داوایانلێدەکات هەڵوێستەیەک لەسەر پرسیاری فەلسەفە چییە؟ و فەیلەسوف کێیە؟ بکەن. ئەڵبەتە پرسیاری فەلسەفە چییە؟ ئەوەمان پێدەڵێت، کە فەلسەفە لە بنەچەدا بەوە خۆی لە زانینەکانی تر جیادەکاتەوە، کە تایبەت و دەگمەنە.

باشە تایبەتیی و دەگمەنیی فەلسەفە لە چیدایە؟ تایبەتیی و دەگمەنیی فەلسەفە لە فۆرمی نزیکبوونەوەیدایە لەگەڵ: مرۆڤ، بوونی مرۆڤ، دەورووبەری مرۆڤ، کێشەکانی مرۆڤ، ئەو شتەی، کە مرۆڤ پێویستە بیزانێت و بیکات. سروشتی فەلسەفە بەجۆرێکە، کە بیرکردنەوە بەرهەمدەهێنێت، بیرکردنەوەکانیش جۆراوجۆرن و ئاڕاستەیش وەردەگرن. واتە فەلسەفە لە: بوون، سیاسەت، جوانکاریی، پەروەردە، ڕەوشت و لە….هتد دا قسەدەکات و تایبەت بەو لایەنانە بیرکردنەوەی خۆی هەیە.

سەرباری ئەوە، پرسیاری فەلسەفە چییە؟ و فەیلەسوف کێیە؟ پرسیاری تر دروستدەکەن: فەیلەسوفەکان کێن؟ چۆن کەسانیکن؟ زۆرێکیش پێیوایە فەیلەسوفەکان کەسانێکی بێزار و دابڕاون لە جیهان. بەڵام ئەمە وایە؟ بێگومان نەخێر. فەیلەسوفەکان کەسانی لەم جۆرە نیین. فەیلەسوفەکان وەک گشت مرۆڤەکانیتر دەگرین، پێدەکەنن، دەنوون، کاردەکەن، ناندەخۆن، ئەڤینداریدەکەن، بێزاردەبن، ئاشتدەبنەوە و….هتد.

سەرباری ئەوە، فەیلەسوفەکان تەنها دەستی کتێب نیین، پێش هەموو شتێک دەستی ژیانن. ژینگە، پەروەردە، هونەر تادەگاتە تەندروستی و سیاسەت بەهەندوەردەگرن و …. وێڕای ئەوە، هەر فەیلەسوفە و شێوازێکی هەیە، کە دواتر ئەوەش شێواز بە فەلسەفەکەی دادەڕێژێت. ئەوە وادەکات فەیلەسوفەکان لەیەکتر جیاکرێنەوە.

کەوابێت، فەلسەفەکردن مافی ئەمەی مرۆڤە، مافی گشت ئەوانەیە، کە ئاوەز دەخەنەگەڕ و لە بارەی بوون؛ بوونی خۆیان و دەورووبەریان ڕادەمێنن. ئەڵبەتە هەر یەکەو بەجۆرێک گوزارە لەم مافە دەکات. بۆیشە فەیلەسوفەکان جیاواز دەنووسن.

فەیلەسوفبوون یەک جارە

فەیلەسوفبوون ئەو پرسەیە لەناو جڤاکی کوردی دا سەرنجی نەخراوەتەسەر. تەنانەت سەرنج نەشخراوەتەسەر ئەوەی، کە فەیلەسوفبوون ڕوودان و دەرکەوتنە. ڕوودەدات یان نا. لەناکاو دەردەکەوێت یان نا. هەروەها لەناو فەیلەسوفبوون دا یەخەگرتنێک هەیە. واتە، کاتێک کەسێک دەبێتە فەیلەسووف کار لەسەر پێپێنەبراو دەبات و مەترسییەکانیش دەبینێت. فەیلەسوفبوون هاتنە، ئەو شتەیە،

کە دواتـــر بەرەوپیرتەدێت. بۆیە ڕوودانەکەی یەکجـــارە و بەس.
بۆنموونە: دێکارت، ئیبن روشد، سپینۆزا، هێگڵ، هەربۆ بوونیان بە فەیلەسوف شتێک دەرکەوت؛ شتێک ڕوویدا، کە پێشتر بوونی نەبوو. فەیلەسوفبوون ئا ئەو ڕووداوە، ئەو دەرکەوتنە لەناکاوەیە.
کەوابێت فەیلەسوفبوون دەرکەوتنی ڕووداوەکە. ئەم ڕووداوە یەک جار ڕوودەدات. بۆیە یەک سوکرات، یەک نیچە، یەک فارابی، یەک مارکس، یەک ... هەیە. ئەمـانە یەکجـار هەن و یەک جـاریش ڕوودەدەن. واتە سوکرات و ئەریستۆ دوانن. مارکس و هێگڵ دوانن. هۆسڕڵ و هایدیگەر دوانن. فارابی و ئیبن روشد دوان. ئەمانە هەریەکەیان یەکن و نابنەوە و یەک جارانیش دەبن، دەردەکەون و ڕوودەدەن.
لەبەر ڕۆشنایی ئەوەی وترا، دەپرسین: لەناوماندا ئەوانە سەریان هەڵداوە، کە فەیلەسوفئاسا بیردەکەنەوە؟ چۆن بزانین لەناوماندا فەیلەسوف سەریهەڵداوە؟ ئەمانە بەرهەمی فەلسەفییان هەیە؟ بەرهەمە فەلسەفییەکانیان هیچی لەرە یان لەوە گۆڕیوە؟ ئەی فەیلەسوفبوون شتێکی زگماکە یان بەرهەمی بیرکردنەوەی بەردەوامی خودییە؟ پرسە فەلسەفییە گەورەکانی ئەمە لەناو فەلسەفە چیی بوونە؟ یان بە خودی پرسە گەورەکانی فەلسەفە بە ئەمە نەبوونە بە پرس؟
بە وەڵامدانەوەی ئەو پرسیارانە، لەوەوە دەستپێدەکەین، کە ڕەنگە کەمنەبـــن ئەوانەی لەنـــاو ئێمەدا ســـەرقاڵی فەلســـەفەن، لە سەرقاڵییەکانی ئەمانە فەلسەفەیەکی دیارکراوی دروستنەکردووە. گەر فەلسەفەمان هەیە تایبەتمەندییەکانی ئەم فەلسەفەیە چییە؟ بە چی خۆی لە فەلســـەفەی دەرووبەرمـــان جیادەکـــاتەوە؟ بەم جۆرە، هەمـــوو ئەوانەی دەنووس فەیلەسوف نیین. مەرجی سەرەکی فەیلەسوفبوون نووسین نییە. شتێکیترە، کە سەرووی نووسینە. نووسین نییە، بیرکردنەوەیە. بیرکردنەوەی گەورە و ڕێچکەشکێن.
هەر ئەو پەلە پرســـیارە بەرەو پرســـیاری ووردترمـــان دەبـــات وەک: فەلسەفە لەناو ئێمە ڕەنگ و ڕیشەی مێژوویی هەیە؟ گەر بەڵێ بۆ کوێ دەگەڕێتەوە؟ بۆ ئەدەب و ئاین؟ بۆیەش ئەم پرسیارە دەکەین، چونکە فەلســـەفە بە ئێمە لە ڕابـــردوودا، لەڕێگـــای ئەدەب و ئـــاینەوە، ڕێگـــا یەک بـــووە بۆ گەڕان بەدوای میراتـــدا. ئەفســـووس، ئەمەش زۆری نەخایاندووە و قوڵیش کاری تیانەکراوە.
لێـــرەدا واباشە بچینەوە ســـەر تێگەیشتنەکـــی دێکـــارت، کە پێیـــوایە “بڵاوبوونەوەی فەلسەفە یارمەتیماندەدات، تا خۆمان لە دڕندە و کێوییەکان جیابکەینەوە.” خوا ئەو وڵاتانە بەختەوەردەکات، بەقەولی ئەو، کە دەیانکات بەخاوەنی فەیلەسوفی ڕاستەقینە”. ئەم تێگەیشتنە دێکـــارتییە بەرەو ئەوەمـــان دەبـــات، کە بڵێـــین: فەلســـەفەکردن مرۆییبوونمـــان دەپارێزێت و هەمیشەیـــش ئەوەمـــان بیردەخاتەوە، کە

مرۆییبوونمان بەرپرسیارێتییەکی ڕەوشتییە. لێرەوە ئەوەمان بۆ ڕوون دەبێتەوە، کە فەیلەسوفبوون ژینگە و دەرفەت و تاکی خۆی دەوێت.
فەیلەسوفبوون، کە دەکەوێتەگەڕ ئەو کات لەوە حاڵیدەبین، کە فەلسەفە ئیشی چارەسەرکردنی کێشەکانی ڕۆژانە، بەرزکردنەوەی ئاستی هۆشیاریی تاك و گوتنی ناباو و نادۆگمایە. ئەمە جگە لەوەی فەلسەفە بە ڕاستیبێژیی ناسراوە؛ ڕاستییەك، کە تاکوتەرا نییە. ئەو شتانەی، کە فەیلەسوف لەبارەیانەوە گوتن دەهێنێتەگۆڕێ، بەدواچوونیان بۆدەکات و لە ڕاستییان دەکۆڵێتەوە.
ئەوە فەیلەسوفبوونە زەمینە بۆ فەلسەفەسازی دەسازێنێت. بەپێی ئەوەی فەیلەسوف لە کۆمەڵگەدا دەژی و هەست بە دەوروبەری خۆی دەکات، دەتوانێت کاریگەریی لەسەر فاکتەرە کۆمەڵایەتیی و ڕۆشنبیرییەکان دابنێت و ئاوەزی خۆیشی بخاتەگەڕ، تا لە کۆمەڵگە تێبگات و ڕاستیی ناو ئەو کۆمەڵگەیە ئاشکرابکات.

بینینی کەسێک لە پێگەی فەیلەسوف

فەیلەسوف کەسێکی بێ ئاگا لە جیهان نییە، گۆشەگیر لە ژوورێک و بێ باک بەرامبەر بەوەی لە جیهاندا ڕوودەدات. بەڵێ بینینی کەسێک لە پێگەی فەیلەسوف کارێکی ئاسان نییە و هەر ئەو بینینەش دەتوانێت بەرەو دیدی ترمان ببات. بۆ؟ چونکە بینینی کەسێک لە پێگەی فەیلەسوف واتە بوونی فەلسەفەیەک؛ کاتێکیش دەڵێین فەیلەسوفمان نییە ئەمە بەو مانایە نییە، کە دان بە بوونی کەسانێک نانێین، کە سەرقاڵی نووسینی فەلسەفیین یان روناکبیرییەکی فەلسەفییان هەیە. کەواتە لێرەدا دەپرسین: بەوانەوەی، کە لە بواری توێژینەوەی فەلسەفیدا کاردەکەن دەکرێت بڵێین فەیلەسوفمان هەیە؟ بێگومان نەخێر.
گومانیناوێت، چەند بەشێکی فەلسەفەمان لە هەرێم دا هەیە(زانکۆی سەلاحەدین، زانکۆی ڕاپەڕین) و لەو چەند بەشەش پەلێک پرۆفیسۆری فەلسەفەشمان هەیە؛ بگرە کۆمەڵێک شرۆڤەکاری فەلسەفیشمان لە دەرەوەی ئەو بەشانە هەیە، کە کەرسەک فەلسەفەیان نەخوێندووە و خۆشیان سەرقاڵی نووسین و وەرگێڕانی بیرمەندەکان کردووە. بەس ئایا گشت ئەمەی وترا پێماندەڵێت ئایا ئەمە فەیلەسوفمان هەیە؟ ئەڵبەتە نەخێر. زۆرێک هەن شەیدای نووسینە فەلسەفییەکانی ئەفلاتون و ئەریستو و دێکارت و هێگڵ و مارکس و سارتەر و هایدیگەرن و لەو بارەشەوە چەند دەقێکیان نوسیوە بەس ئایا ئەمە ئاماژەیە لەسەر بوونی فەیلەسوف لەناو ئەمە؟ بەدڵنیاییەوە نەخێر.
لەو بارەوە ئەوەش شایانی وتنە، کە کێ مافی فەلسەفەکردنی هەیە؟

بدنیاییو ئم پرسیار برکی کم پرسیارکی هاوشو دگرت، ک خمی هزریی چیتیی فلسف لکدگرن: گر ئم ماف تنها ب فیلسوف ددرت، باش فیلسوف کی؟ فیلسوف پرفیسرکی زانکیی و کسکی ئکادمیی؟ نگ هندکیش ل ئم بن، ئی ب فلسفکردن مافی عوامیش (زربش) نبت؟
لردا و سبارت بو پرسیاران تنها ئوند ددین، ک استی فلسفکردن مافی ئمی مرڤ، مافی گشت ئوانی، ک ئاوز دخنگ و ل باری بوون و بوونی خیان و دورووبریان ادمنن. بپی ئویش، ک ل ئستادا تکنلژیای زانیاریی دستی بسر ژیانی ئمدا گرتوو، پویستمان بوی تامان و تماشاکردنکانمان ب جیهانی تاز، قووتر و برینتر بکین، تا لو تبگین، ک چن مام لگ چمکی خودی زانین، زانست، وشت و ئاکار (موال) دا بکین.
ئازییکانی دنیای سیاست، واتای ماف، دادپروریی، یکسانیی، کش ژینگیی و پروردییکانیش، هموو ئمان داوامان لدکن، ک ئاسی بیرکردنومان فراوان و فرئاقار بکین و تگیشتنی فلسفیی لم تگیشتن سیاسیی، پروردیی، کمایتیی و کولتوورییکان دروستبکین. ئم کارکی ئاسان نیی. ئم داوای سستمکی هزرییمانلدکات ل ژیانی سیاسی و کمایتییماندا.
دخک لودای، ک ئم نامانوت لگای ئم پرسیارو ل دزی قیراناوی هزرییمان تبگین. باش گر فیلسوفمان هی بنمای هزری فلسفیی ئم چ جر بنمایکی هی؟ بدنیایشو نبوونی ئو بنمای، وات نبوونی فیلسوف. ئم وایدبینیین، ک دیدکی نو ب جیهان تنها ل وانگی فلسفو دتکایو. ک ئو هبوو وات فیلسوف هی. بی وون نیی وشی فیلسوف چن لناو ئم باوبووتو و چیگیاندووو. ئم وشی پزتیق بکاربراو یان نگتیق.

نا، ئم بمجر ل فلسف حاینبووین

ئم بو جر ل فلسف حاینبووین، ک ل لاپکانی مژووی فلسفی رژئاوا برچاوخراو. لو، ل دیدی رژئاواییکان کاتك، فلسف دبت ب فرمک ل نوسین، یان فلسفکردن جگای نوسین دگرتو ئیدی زر شت گانی دتسر. ئمش بهکاری ئوی کاتک فلسف ل وتنکانی مرڤدا کارادبت، وتن لباری بوونی مرییو دتگ و فلسفیش خی وك ئامرازك ب ژیان و تگیشتن ل بوونی کمایتیی مرڤ نمایشدکات و لگای

فەلسەفیشەوە لە چێژی بیرکردنەوە و مەبەستی ژیان تێدەگەین.
نا ئەمە، بەوجۆرە لە فەلسەفە حاڵینەبووینە، کە فەلسەفە بیرکردنەوەیە، ئەم بیرکردنەوەیە لەلایەکەوە ئاڕاستەی ژیان دەستنیشاندەکات، لەلایەکی ترەوە گفتوگۆی شتەکانی ناو ژیانی مرۆڤ دەکات. بە ئەوەی بژیین و لە ژیانی خۆمان تێبگەین، پەیوەستمان بەو ئامرازەی ژیانە، کە فەلسەفەیە. ئەمەش پەیوەستی بەوەیە، کە لەم پرۆسەیەدا بە ئەوەی خوێنەرانی فەلسەفە زیادبکەن و فەلسەفە وەك شێوازێك بۆ ژیان و ئامرازێك بۆ گەیشتن بە ژیان سەیربکرێت، فەلسەفەکردن پەیوەستی بەوەیە لەگەڵ تیۆرییەکان خۆی بگونجێنێت و خۆی ئاسانتر و نزیکتر لە ژیان نیشانبدات.
ئەو دەمەی فەلسەفە دەکرێت بە ئامرازێك بۆ کەڵکوەرگرتن لە ژیان و گۆڕینی فۆرمی ژیانی مرۆڤ و تەقەلایەکیش بۆ هەڵوەستەکردن لەسەر بەختەوەریی و ئایندە و ناحەزییەکانی مرۆڤ؛ بەمە فەلسەفە زیاتر لە بوونی مرۆڤەوە نزیکدەبێتەوە.
کوا کە لەناو ئەمە کردەی فەلسەفەکردنی والەکردووە ببێت بە کۆششێک بۆ گەڕان بەدوای واتای ئازادیی و بەدیهێنانی بەختەوەریی بۆ تاك و لەسەرێکی ترەوە ئاشتکردنەوەی کولتووری سیاسیی ئەمە لەگەڵ فەلسەفە و سنووردانان بۆ گەوجاندنی تاك و کارکردن لەسەر باشەکان، کە بە جۆرێک لە جۆرەکان بەها ڕەوشتییەکانی ئەمەی مرۆڤن. ئەمانەیش وادەکەن، کە فەلسەفە توانای بینینی مەترسییەکانی هەبێت و شەڕ لەگەڵ دەشدامانی هزریی بکات و هەڵومەرجیش بۆ هێنانەکایەی دەزەکی ئەوتۆ دروستبکات، کە فەلسەفە بە ئازادیی گوزارشت لە ئامادەبوونی ڕاستەقینەی خۆی و بوونی مرۆیی ئەمە و مافەکانمان بکات.

سەردەمەکانی ئەمە بۆ فەلسەفە گوزەریان نەکردووە؟

بە هەموان ڕوونە، کە گشت کردەیەکی فەلسەفیی سەردەمی خۆی هەیە، بەڵام فەلسەفە دەکارێت لە سەردەمی خۆی بەتێدەرێ، ئەمە بە واتای هاتنەدەرەوەی فەلسەفە نییە لە لەشی خۆی، لە بەرئەوەی فەلسەفە، کە لە سەردەمی خۆی دووردەکەوێتەوە، لە سەردەمەکی تر نزیکدەبێتەوە، کە دیارە فەلسەفە لەو حاڵەتەدا بە خوێقاندنی پرسیاری ترەوە سەرقاڵە، یان فەلسەفە خەریکی سەرچەی ترە و تێهزرین لە شتگەلێکی تر دەکات، کە لە پێشبینییەوە دوور نین.
لێرەوە دەگەینە بیرەکەی فەلسەفەی گشت سەردەم، یان گشت فەیلەسوفێك، کە ئاڕاستەکردنێك لە ناخیدا پەنهانە. لێرەدا دەکرێت بگوترێت، کە فەلسەفەی گشت فەیلەسوفێك بە قۆناغێکی دیاریکراو بووە و جارجارەیش تێڕیزەکردن بووە بەسەر ئەوەی، کە دواتر دێت.

بەپێی ئەوە بێت، کە لای سەرەوە باسکرا، سەردەمەکانی ئەمە بە فەلسەفە گوزەریان کردووە. یان دەتوانین بڵێین، فەلسەفە و سەردەم پێکەوە نەژیاون. سەردەممان هەبووە بە مانا مێژووییەکەی، لە فەلسەفەدار نەبوونە. گەر وانییە کوا فەیلەسوفی سەردەمەکانمان؟ بە مێژوویەک سەبارەت بە فەلسەفە لە ژیانی هزریماندا بوونی نییە؟ ئەمەش پرسیاری ترمان لادروستدەکات، وەک: ڕۆشنگەرەکانی(منەور) ئەمە کێن؟ کوان کارە هزرییەکانی ئەو ڕۆشنگەرانە؟

بەمجۆرە بێت، کە لای سەرەوە باسکرا، کاتێک تەماشای مێژووی هزری ڕۆژئاوا دەکەین، شتێکی تر دەبینین. دەبینین، کە مامەڵەی فەیلەسوفانی ڕۆژئاوا لەتەك فەلسەفەدا وەك یەك نەبووە. لەگەڵ ئەوەیشدا فەیلەسوفەکان سوودیان لەیەکتر وەرگرتووە، بەڵام هەمیشە مەودایەکی هزریی لەنێوانیاندا هەبووە. واتە هەر فەیلەسوفە و جوگرافیایەکی، زێدێکی، فەلسەفیی خۆی هەبووە، کە لەهەمان کاتدا ئەم فەیلەسوفە دەیشتوانێت گەشت بەناو جوگرافیاکانی تر و سەر بەم زێد و ئەو زێدی هزرییشدا بکات.

وێڕای ئەوە، مێژووی فەلسەفەی ڕۆژئاوا شتێکی تریشمان پێدەڵێت؛ ئەوەش ئەوەیە، کە دەکرێت کردەی فەلسەفیی لە دەرەوەی سەردەم، یان نەریت بێت. واتە لەوە نەکات کە، هەمان شت و دووبارەیە. کاتێکیش فەلسەفە لە دەرەوەی سەردەمی خۆی دەبێت، ئەمە هەرگیز بەو واتایە نایەت، کە فەلسەفە پشت لە سەردەم و شوێنی خۆی دەکات، بەڵکو فەلسەفە زۆرجار ئەوەی دەیەوێت، لە سەردەم و شوێنی تریشدا کاری خۆی دەکات. بۆ نموونە ئەوەی، کە ئەفلاتون لە دیالۆگەکانیدا سەبارەت بە خۆشەویستیی، جوانکاریی و ڕەوشت گوتوویەتی، یان ئەوەی سپینوزاSpinoza، یان کانت Kant لەمەڕ ئاین، ڕەوشت و زانین وتویانە، ئێستایش جێی گفتوگۆن و فەلسەفە ناکارێت پشتیانتێبکات.

ئەمەی لای سەرەوە باسکرا، ئەوە دەگەیەنێت،کە ناوەڕۆکی فەلسەفە نە وەك خۆی دەمێنێتەوە، نە ئەو ناوەڕۆکەیش، کە هەیبووە پشتگوێدەخرێت. زۆرجار زۆر شت وادەکەن ئەو ناوەڕۆکە بەشێوەیەکی تر بێتە پێکهێنان، یاخود وادەکەن فەلسەفە بەشێوەیەکی تر قسە لە سەردەمی خۆی بکات. هەر بۆنموونە، بەشێکی زۆر لەو پرسیارانەی چیەتیی فەلسەفەیان لە سەدە تاریکەکان پێکهێناوە لە ئێستادا، وەك پرسیارگەلێکی کۆن و بەسەرچوو دەبینرێن، یان دەچنە خانەی ئەو شێوە پرسیارە فەلسەفیانەی، کە وەڵامی خۆیان چنگکەوتووە.

کەواتە، ئەوەی لایسەرەوە باسکرا، دوورە لە مێژووی هزریی ئێمەوە. مێژووەکە بەجۆرێک ناسیستەماتیکە، کە ناتوانێت وێنەیەکی هاوتای ئەوتۆمانبداتێ، کە ئێمە بیرمەندمان هەبووە، بیریاریی لە ژیانی بیریماندا گرنگیی خۆی هەبووە. بەڵام سەبارەت بە شارستانی

ڕۆژئاوا شتەکی تر دەبینین. لەوەندەرە بە ئەوەی فەلسەفە ناوەڕۆکەکی نوێ و جیای هەبێت، دەبینین فەلسەفە هەمیشە کۆششی ئەوەی کردووە، کە خۆی نەجوێتەوە و لەسەر ناوەڕۆکی خۆیشی نەژی، یان ئەوە نەڵێتەوە، کە وتراوە.
بە ئەوەی فەلسەفە ئەمەی بەسەرنەهێت، فەلسەفە نەبێتە بوارەک بۆ وتنی شتی گوتراو و بەسەرچوو، فەلسەفە پێویستی بەوە دەبێت، کە بە سەردەمی خۆیەوە گرێدراو بێت. هەر ئەم گرێدراوییە وەها لە فەلسەفەیش دەکات، کە ڕۆژەیی و ناڕەها بێت، کراوە و چاودێر بێت، چونکە سەردەمە جیاکان وەها لە فەلسەفە دەکەن، کە ڕەوت و ڕواڵەتی جیا و نادووبارەی هەبێت و کاریشی گوتنی ئەوە بێت، کە دەکەوێتە زەنی بێدەنگییەوە. واتە فەلسەفە دەکارێت گوتن لە گەرووی بێدەنگییەوە بهێنێتەدەرە و لەتەک شەوەن و کاتەکاندا هاوشان و کەقەوارە بکات.

بێدەنگی فەلسەفیی ئێمە زۆری خایاندووە

بەدڵنیاییەوە، بێدەنگی فەلسەفیی ئێمە زۆری خایاندووە. ئەمەش زیانەکی زۆری داوە لەو مێژووەی دەخوازین بینووسینەوە سەبارەت بە هزرمان. وەکیتریش، گومانی ناوێت، کە فەلسەفە هەندێک چرکەی بێدەنگ و خامۆشی خۆی هەیە، بەڵام ئەو چرکانە ئەگەرچی لە چرکە پێویست و گرنگەکانیشن، بەڵام زێدە کەمتەمەن و نابەردەوامن، چونکە فەلسەفە لەگەڵ دەرکەوتنیدا ئەوەی یەکلاکردووەتەوە، کە چیەتیی فەلسەفە بە گوتنەکانیەوە بەندە، بەوەوە بەندە، کە فەلسەفە ناوەستێت و بەردەوامە. بەداخەوە ئەم لایەنە بۆ ئێمە تەواو جیاوازە و وەک ئەوە نییە، کە لە مێژووی هزریی ڕۆژئاوادا باسیلێوەدەکرێت. بێدەنگی فەلسەفیی ئێمە کاتەکی زۆری خایاندووە و گشت مێژووی هزرمانیشی گرتووەتەوە.
فەلسەفە ناکرێت بە ماوەیەکی زۆر بێدەنگ بێت. بێدەنگیی فەلسەفە بە کاتەکی زۆر بە زیانی مێژووی هزری ئەو نەتەوەیە دەگەڕێتەوە. کاتەک فەلسەفە بێدەنگ دەبێت شتیتر جێگای دەگرێتەوە، کە ئەمە ناویدەنێین نافەلسەفە، نەزانین، دژەدانایی. ئەمەش لەبەرئەوەی، کاتەک فەلسەفە قسەدەکات، وتنی دەبێت، فەلسەفە هەر بەهۆی ئەو وتنانەیەوە، کە لەلایەکەوە ناسنامە بە چیەتیی خۆی دادەتاشێت و خۆی لە سەردەم و شارستانیی خۆی نزیکدەکاتەوە، لەلایەکی ترەوە خۆی لە زانستەکانی تر جیادەکاتەوە.
پێشتریش گوترا، فەلسەفە خۆی دەکات بەو شتەی، کە هەیە، نەك ئەوەی، کە ونە، ئەو شتەی گوتنی خۆی هەیە و هەر ئەو گوتنەش ناوەڕۆکی

پێکدەهێنێت و کاکڵی بۆ دروستدەکات. فەلسەفەکردن و تێکشکانی پیرۆزییەکان، چاندنی پرسیار و پرسیارکردن لە ڕەچەڵەکی بۆشایی و هیچیی، هەوڵی فەلسەفە بۆ تێگەیشتن لە خودی خۆی و جیهانی ئەو خودە، بەشێکن لە پرۆسەی پێکهێنانی ناواخنی فەلسەفە و باخچەی هزریی فەلسەفیی دەسازێنن و کردەی فەلسەفەسازیش لەوێوە خۆی وەك سەرچڵیی هزریی نیشاندەدات. کوا فەلسەفە لەسەر ئەم بناغەیە لە ژیانی هزری ئێمەدا کاریکردووە؟ نەخێر بەمجۆرە کارینەکرووە و بگرە زۆریش مات و بێ وتن بووە.

ماویەتی......

ڕووتبوونەوەی سیاسەت.. ئەحمەد ڕەسوڵ

هەر دەسەڵاتێک، حیکایەتێک یان زیاتری هەیە بۆ دەستبەسەرداگرتنی دەروون و عەقڵی ئینسانەکان. ئەو لۆژیکەی کە ئەو حیکایەتە لە هەناوی خۆیدا هەڵگرێتی، دەرئەنجام دۆکترینێکی تایبەت بە ئەو حیکایەتانە بەرهەمدەهێنێت. ئەمەش وەکو ڕاستییەکی باوەڕپێکراو لەلای خەڵک (ئاپۆڕای شوێنکەوتووی ئەو هێز و لایەنە سیاسییە یان ئەوانەی کە لە ژێر هەژمـوونی گوتاری ئەو دەسەڵاتدارێتییەدان) جێگەدەگرێت. واتا دەسەڵاتداران لە ڕێگەی ئەو حیکایەتانەوە، ڕەوایەتیی لەنێو ئاگایی گشتییدا ب□د□ستدەهێنن.

خاڵیبوونەوەی دەسەڵاتدارێتیی لە هەرێمی کوردستان لە هەر حیکایەتێک و ڕووتبوونەوەی سیاسەت لە هەر جۆرە کردەیەک و چالاکییەک کە پەیوەندی هەبێت بە چاکەی گشتیی و ویستی گەشەپێدانی کۆمەڵگاوە، سەرەڕای پەککەوتوویی تەواوی دامەزراوەکان “لە نموونەی هەڵپەساردنی پەرلەمان، دواکەوتنی هەڵبژاردنە پڕ لە گزیکارییەکەش و بەسەرچوویی حکومەت و … هتد” وایکردووە ڕەوایەتیی هەم لە ڕەهەندی یاسایی و دەستووریيدا لە ئاستی نێوخۆیی و دەرەکییشدا، هەم لە ڕەهەندی ئاگایی گشتیی و دەروونی کۆمەڵگادا تا نزمترین پلەی خۆی دابەزێت.

کەوتنی هەموو حیکایەتەکانی لە بابەتی “ڕژێمی دیکتاتۆریی و

دروشمەکانی یەکسانیی و خۆشگوزەرانی هاوڵاتییان، ڕزگاریی و ئازادیی مر□قی کورد … هتد لە سەردەمی شۆڕش! و شاخدا” و “داعش، سەربەخۆیی ئابووریی، ڕیفراندۆم و دەوڵەتی سەربەخۆ، سەروەری یاسا و بە دەزگاییکردنی حکومەت، دادگەری کۆمەڵایەتیی، … هتد لە سەردەمی شار و دەسەڵاتدارێتییدا” و لە دواجاردا ئەوەی وەکو زانراوێکی سادەی ئەزموونکراو بۆ خەڵک مایەوە ئەوەبوو کە ئەم دەسەڵاتدارێتییە و دەسەڵاتداران، خۆیان سەرچاوەی نادادیی ئابووریی و کۆمەڵایەتیین، سەرچاوەی ژێرپێخستنی یاسا و بێبەهاکردنی دادگا و دامەزراوەکانن، سەرچاوەی تاڵانکاریی، وێرانکاریی و داگیرکارییین ل□ بەرامبەر تەواوی داهاتی گشتیی، زەوی و خاکی وڵاتەکە و سەرچاوەی شکاندنی شکۆ و ئیرادەی ئینسانی کوردن، سەرچاوەی بێمافکردنی هاوڵاتیان و برسییکردنی خەڵکن. ئیدی لێرەوە هیچ حیکایەتێک نەمایەوە ب□ ه□زموون بەسەر ئاگایی گشتییدا و دەسەڵاتدارێتیی بەسەر ژیانی خەڵکدا تا گەیشتە ئەوەی هەموو شەڕی ئەم دەسەڵاتدارێتییە بۆ هێشتنەوەی ه□زموونی خۆی بەسەر کۆمەڵگاوە لە پڕۆژەی “هەژماری من!” دا خۆی ببینێتەوە.

ئەم دەسەڵاتدارێتییە هەموو هێز و ووزەی خۆی لەوەدا چڕ کردووەتەوە کە پڕۆژەی “هەژماری من!” بەسەر کۆمەڵگای کوردستان و حکومەتی ناوەندیشدا بسەپێنێت. ئینسانی ئێمە ئاستی متمانەی بە دەسەڵاتداران بۆ هەر کارێکی چاک، نییەتێکی باش و بەڵێنێکی ڕاست نەوەکو دابەزیوە بۆ پلەی سفر، بگرە نزمتریش. خەڵک هیچ متمانەیەکی بە هیچ پڕۆژە و هەنگاوێکی دەسەڵاتداران نەماوە کە لە بەرژەوەندی ژیانی گشتیی کۆمەڵگا و هاوڵاتیان بێت. خەڵک تا ئەویدیو یەقین، گەیشتووەتە دڵنیایی کە هەر پڕۆژە و هەنگاوێکی دەسەڵات و دەسەڵاتداران جگە لەوەی کە لە بەرژەوەندی خۆیان و بەهێزکردنی زیاتری خۆیانە بە دیوەکەی تریدا لە دژی بەرژەوەندی کۆمەڵگا و تاکە تاکەی هاوڵاتییانە و لاوازکردنی زیاتریانە. بە کورتی، بەرژەوەندیی، هێز، دڵنیایی و ئارامیی دەسەڵات و دەسەڵاتداران لەلایەک و کۆمەڵگا و هاوڵاتییان لەلایەکیدی، لە پەیوەندییەکی پێچەوانەدایە. تا چەند دەسەڵات لە ڕێی دەزگا مێدیاییە بێشومارەکانییەوە و بە نووسەر و ڕۆژنامەنووسە سێبەر و بەرتاوەکانییەوە، بانگەشە و ڕیکلام بۆ پڕۆژەی “هەژماری من!” بکات، هاوڵاتییان زیاتر بەدگومان دەبن بەرانبەری و توندتر ڕەتیدەکەنەوە و جار دوای جار زیاتر دڵنیا دەبنەوە کە پڕۆژەیەکە لە بەرژەوەندیی دەسەڵاتدارێتیی و دەسەڵاتدارانە و دژ بە بەرژەوەندی کۆمەڵگا و هاوڵاتییان. ئەم تێگەیشتنە تا نێو ئەندامانی ئۆرگانە حزبییەکان و ئەندامانی نێو دەزگا ئەمنییەکانی سەر بە دوو حزبخێڵە

دەسەڵاتدارێکی ڕۆیشتووە و ئەوانیش هەمان تێگەیشتن و بیرکردنەوەی هاوڵاتیانی سیڤیل و کارمەندی دەزگا حکومییەکانیان هەیە.
ئەوەی کە دەسەڵاتدارێتییەک لە هەر حیکایەتێک داماڵرابێت و لە هەر جۆرە ڕەوایەتییەک کەوتبن و تەنها ڕێگەی خۆسەپاندن و هەژموونیان بەسەر هاوڵاتیان و کۆمەڵگادا هاتبێتە سەر دەسەڵاتداربوونیان بەسەر مووچەی خەڵکدا، ئیتر ئەمە ڕووتبوونەوەی بەشەرمانەی سیاسەتە لە هەر ڕەهەندێکی فەزیلەتخوازیی و چاکەخوازیی، کەوتنی دواهەمین ئەگەرە لاوازەکانی گۆڕانکاریی جەوهەریی لە چۆنێتیی کارکردنی دەزگایی و یاسایی دەسەڵاتداراندا و کەوتنی دواهەمین ئەگەرە لاوازەکانی گۆڕانکارییە لە بونیادیی بیرکردنەوە و تێگەیشتنی دەسەڵاتداراندا دەربارەی دەسەڵات، هاوڵاتیی، ماف و ئازادیی.

ئەحمەد ڕەسوڵ

خودگۆڕانەوە: ئەو وێنانەی تەمەن، کە شیعر دەیگێڕێتەوە لە دەقی: (18/11/1965)ی سەباح رەنجدەردا.. د. عەبدوڵڵا ڕەحمان

ژیاننامە یەکێکە لە هونەرە هەرە گرنگ و زراڤەکانی مێژووی مرۆڤایەتی، کە بەهۆیەوە ئەزموونگەلێك لە نەوەیەکەوە بۆ نەوەیەکی دیکە دەگوازرێتەوە. مرۆڤ لەناو چوارچێوەی چیرۆك و رۆمانگەلێك دەژیت هەر لە چرکەی یەکەمی لەدایکبوونەوە تا کۆتا چرکەی ژیانی کۆمەڵێك رووداو و بەسەرهات و کارەکتەری جۆراوجۆر ژیانی هەڵدەسوڕێنن، رەنگە خۆی بەشێکی دروستکەری ئەوان بێت و رەنگیشە ئەوان بەشێکی دروستکەری خودی خۆی بن. گرنگ ئەوە لەو فەزایە دەژیت و گەشە دەکات و هۆش و هزری فراوان دەبن و دەکرێنەوە. لەگەڵ

ئەوەشدا ئەو فەزایە تا رادەی داخران تایبەتییە و هەست و نەستەکانی مرۆڤ لەخۆ دەگرن، کە ئەو هەست و نەستانە تەواو کەسییە و بەهیچ شێوەیەك ئەوی دی درکی پێ ناکات و ئاگاداری نییە، بۆیە کاتێك کەسێك لە ژیانیدا هەوڵێکی مرۆڤایەتی داوە و بەشێکی گرنگی ژیانی خۆی بۆ تەرخان کردووە. ئەو شەنوکەو و چرکەکانی کات و شوێنەکەی لەناو دڵ و دەروونی خۆی حەشار داوە، ئەمە سەرەڕای ئەوەش لە هەر کردەوەیەك، جا ئەو کردەوەیە دەستەجەمعی و کۆمەڵ و ئاشکراش بێت، نهێنیگەلێك هەن کە تەنیا پەیوەستە بە کەسەکانەوە، هەموو ئەوانە دەکرێ لە چوارچێوەی هونەرێکدا ئاشکرا بکرێن و تەواوی مرۆڤەکانی دیکەش بەشداری پێ بکرێت کە ئەویش ژیاننامەیە. لێرەشدا ژیاننامە ئەو کەناڵە گرنگە دەبێت کە ئەزموونی مرۆڤەکان دەگوازێتەوە و بەشداری مرۆڤەکان لە رووداو و بەسەرهاتەکان مسۆگەر دەکات. کەواتە ژیاننامە هونەرێکی گرنگە و لە وڵاتانی پێشکەوتووی هزری و رۆشنبیری لەزووەوە لە گرنگی ژیاننامەی زاناو داناکانیان گەیشتوون و بایەخێکی بێ وێنەیان پێداوە، بەڵام لە مێژووی کورددا زۆر درێنگ ئەو هونەرە بایەخی بەدیارکەوت و رووی تێکرا. بێگومان هەموو ئەو زانا و شاعیر و نووسەر و کەسایەتییە کوردانەی لەکۆندا بە حاڵ بەرهەمێك و نووسینێکیان بەدەست دەکەوێت و ساغ دەکرێتەوە، ئەوا ئەگەر هونەری ژیاننامە رەواجی هەبووایە و ژیاننامەی خۆیان نووسیبا، نەك هەر بەرهەمەکەیان بەڵکو قۆناغە مێژووییەکەش لە گەلێك رووەوە رووناك دەبوویەوە.

دیارە ژیاننامە وەکو زاراوەیەك باسکردنی ژیانی کەسێکە و لەناوەرۆکی زاراوەکەوە مانای خۆی بەتەواوەتی خستۆتەڕوو، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە کەسایەتییەك چیرۆکی ژیانی خۆی بگێڕێتەوە، دیارە لێرەدا ژیاننامە یەکسان دەبێت بە خود، واتە خود دەبێتە سەنتەری گێڕانەوەو بەهۆیەوە تەواوی هێڵەکانی دیکەی گێڕانەوە دەکەونە خزمەتی خودەوە. خود دەسەڵاتی تەواوی بەسەر دەقەکە دەبێت و ئاراستەی لایەنە و رەهەندەکانی دەکات. لەگەڵ ئەوەشدا کاتێك ئەو دەقە شیعر دەبێت، گێڕانەوەی خود ئاڵۆزی و تەمومژ دەکەوێتەوە، بەحوکمی ئەوەی شیعر سۆز و خەیاڵێکی فراوان لەخۆ دەگرێت و بەهۆیەوە ماناکان بە ئاسانی خۆیان نادەن بەدەستەوە. سەرەڕای ئەمانەش ئەوەی لە گێڕانەوەی ژیاننامە تاوەکو ئێستا بەرچاو کەوتووە ئەوەیە کەسێك تەواوی بەسەرهاتەکانی خودی خۆی لە ئەزمونی ژیانکردنی باس بکات و بە ئەوی دیکەی بگەیەنێت. ((واتا مێژووی ژیانی تاك و چۆنیەتیی هەڵسوکەوتی لەناو خەڵکدا، هەروەها گێڕانەوەی ڕوداو و بەسەرهاتی ژیانی تاکێکە، یان دووبارە ژیانەوەی مرۆڤە لەسەر ڕووی لاپەڕەکاندا)) (نیعمە قەرەنی،

2012:16). ئەو بەسەرهاتانە تەواوی لایەنەکانی کۆمەڵگە لەخۆ دەگرێت کە لە ڕوانگەی خودەوە دەگێڕدرێنەوە. بەڵام کاتێك ئەو خودێ شاعیر بێت و شیعر وەکو دەقێك هەڵدەبژێرێت بۆ ئەو بابەتە، مەسەلەکە جیاواز دەکەوێتەوە. لێرەدا مەرج نییە هەموو ئەزموونی ژیان و وردەکاری بەسەرهاتەکانی بەدوایەکدا ریز بکات و بیانگێڕێتەوە، بەڵکو بە سوود وەرگرتن لە تەکینکی شیعر و ئیحای شیعری ڕەنگە تەنیا خاڵێك وەربگرێت و خودییەتی خۆی تێیدا باس بکات، ئیدی لەو خاڵەوە ئاشنای گۆشەنیگای کەسی شاعیر دەبین بەرانبەر بە مرۆق و ژیان و کۆمەڵگەوە. بەو واتایەی شاعیر لە باسکردنی خودی خۆی شیعرییەتێك بەکار دەهێنێت لە زمانی پەخشان و گێڕانەوەی ئاسایی بۆ دوور دەبێت.

کەواتە ژیاننامە لە دووتوێی خودەوە سەرچاوە دەگرێت و هەڵدەقوڵێت، بەو واتایەی کردەوەکانی خود دەبنە جێگەی بایەخ و گێڕانەوە، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت، کە خود کردەوەکانی خۆی دووبارە دەژیێنێتەوە، بێگومان لەمبارەیەوە پێویستی بە هزر هەیە بۆ ئەوەی ڕێکیان بخاتەوە، کاتێك دیکارت کۆجیتۆیە بەناوبانگەکەی خۆی راگەیاند (من بیر دەکەمەوە، کەواتە من هەم) ئەوا هەوڵیدا چالاکییەکانی هزر و کردەوەکانی ژیانی مرۆڤایەتی یەکگرتوو بکات و باسیان بکات، بەڵام هێزی ئەو کارەی بەخشییە هزر و بیرکردنەوەو بە سەرچاوەی چالاکییە ژیانییەکانی لەقەڵەم دا، لەبەرانبەردا (مین دی بیران) دژی ئەو بۆچوونە کۆجیتۆکەی خۆی دەربڕی (من دەیکەم، کەواتە من هەم) کردەوەی کردە سەر مەشق و بەپێش هزری خست، وەکو ئەوەی بیەوێت بڵێت کردەوە، نەك هزر سەنتەر و بناغەی ژیانی ئەو مرۆڤەیە کە خاوەنی هیچ نییە، جگە لەوەی کار بکات و بەرگری بنوێنێت و بەهۆیەوە لە جیهانی دەرەوەدا خۆی تۆمار بکات. لەمبارەیەوە (د. زەکەریا ئیبراهیم) پێیوایە لێرەدا مەسەلە هەڵبژاردن لەنێوان هزر و کردەوەدا نییە، بەقەد ئەوەی کە هزر و کردەوە دوو بنچینەی گرنگی ژیانن و هەڵبژاردنیش تەنیا لەنێوان ئەوەیە کە کردەوەیەك لەهزرێکی خراپە و کردەوەیەکی دیکەش لە هزرێکی چاکەخواز دێتە کایەوە (د. عبدالعزیز شرف،1998: 1) کەواتە خود لە دوو توێی هزر و کردەوەدا خۆی دەنووسێتەوە و دووبارە لەسەر رووی لاپەڕەکاندا ژیان دروست دەکاتەوە:

لەمەشدا هزری خود داینەمۆی کردەوەکانییەتی و ئەو ئەزموونەی لە چوارچێوەی دەقێکی شیعریدا دەیخاتە ڕوو یەکانگیرێکە لەنێوان هزر و کردەوەدا. بەدیوێکی دیکەشدا دەکرێت لە دایکبوونی ئەو دەقە

شیعرییەش بە کردەوەیەکی دیکەی هزری خودی شاعیرەکە لە قەڵەم بدەین و بازنەیەکی سووڕاوەی هاوکێشەی هزر و کردەوە دروست بکەین.

بێگومان خود نووسینەوە یەکێکە لە جۆر و لکەکانی ژیاننامە، بەو پێیەی ژیاننامە چەند جۆرێکی هەیە لەوانەش:

1ـ ژیاننامەی گشتی: لەو جۆرە ژیاننامەیەدا نووسەر ژیانی کۆمەڵە کەسێك کە خۆی دەستنیشانی کردوون دەنووسێتەوە.

2ـ ژیاننامەی تایبەتی: ئەو ژیاننامەیە تەنیا بە دەوری یەك کەس دەخولێتەوە و هەموو بابەتی ژیاننامەکە تایبەتە بە کەسێکی دیاریکراو، کە ئەمەشیان دوو لکی لێ دەبێتەوە:

أـ ژیاننامەی خودی، یان خود نووسینەوە، کە نووسەر رووداو و بەسەرهاتەکانی ژیانی دەگێڕێتەوە.

ب ـ ژیاننامەی بابەتی: کە نووسەر رووداو و بەسەرهاتی کەسێکی دیکە دەنووسێتەوە (نیعمە قەرەنی،2012 :17).

بابەتی سەرەکی ئێمە خود نووسینەوەیە کە لکێکە لە ژیاننامەی تایبەتی، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە تاك چەقی گێڕانەوە دروست دەکات و هەوڵ دەدات ئەزموونی خۆی بۆ کەسانی دەورووبەری بگوازێتەوە. مەبەست لەم گواستنەوەیە، ئەگەرچی بەنەمرکردنی خودە لە کۆی ژیاندا، لە هەمانکاتیشدا سوودگەیاندنە بە کۆی هەڵوێست و بینین و رامانەکانی بۆ ئەوەی دەورووبەر لەناخی بگەن و بیخوێننەوە.

بێگومان خودنووسینەوە پەیوەستە بە گێڕانەوە، چونکە گێڕانەوە زەمینەسازییەکی گەورە دەکات بۆ ئەوەی خود بتوانێت گوزارشت لە خۆی و لە گشت ئەزموون و جیهانبینی بکات. بەهۆی ئەمەشەوە ژیانی وەکو چیرۆکێك بەرجەستە دەکات و لە دووتوێی ژانرێکەوە دەیخاتەڕوو، بەو واتایەی ((چیرۆکی ژیانی ـ یان چیرۆکێك لە چرکەیەکی ژیانیدا ـ لە کۆمەڵێك پێشنیاز پێکنەهاتووە، کە بۆ هەڵبژاردن بشێت، بەڵکو دروستکراوە بەو پێیەی کە گێڕانەوەیە، ئەمەش کۆمەڵێك ڕێوشوێن دەچەسپێنێت، کە لەگەڵ پێداویستییەکانی گێڕانەوە بگونجێت، هەروەها دەبێت لەگەڵ ـ ئەوەی رووداوە ـ بۆ تاك، یان ئەوەی کە تاك بیری دەکەوێتەوە بەو پێیەی رووداوە، بگونجێت)) (جینز بروکمبیر و دونال کربو،2015: 53). بەمشێوەیە خود نووسینەوە، یان ژیاننامەی خودی لەرێگەی گێڕانەوە دەچێتە ناو بازنەی دەربڕین و لەوێوە زەمینەی خۆڕاگەیاندن دەدۆزێتەوە. ئەمەش پەیوەندییەکی پتەو بە ژانرەکانی ئەدەب دروست دەکات و ئەدەب دەبێتە ئەو مینبەرەی تاکەکان خودی خۆیان تێدا دەدۆزنەوەو ئەزموون و رامان و بینینەکانیان تێیدا بە ئەوانی دی دەگەیەنن، یەکێك لەو هۆکارانەش کە وا دەکات تاك، بەتایبەتیش نووسەر و شاعیر ئەزموون و رامان و بیرکردنەوە و هەستەکانی ناوەوەی خۆی لەڕێگای ئەزموونەکانی ژیانییەوە بە ئەوانی

دی بگەیەنێت، ئەوەیە کە ((ئارەزووی هەمیشەییە بۆ نەمربوونی خودی خۆی، ئەو ئارەزووش لە کاتێکدا هەست بە جیاوازی و جیاکاری خۆی دەکات، دەگەشێتەوە و دەگاتە ئەوپەڕی لووتکەی دەربڕین، لەو حاڵەتەشدا هەستێکی بەهێز لەلای دروست دەبێت، کە ئەو مرۆڤێکە شایەنی مانەوەیە و ئارەزووی بە نەمربوونیشی زیاتر هەڵدەکشێ، بەتایبەتیش لەو حاڵەتانەی کە هەست دەکات بە هەر هۆیەك لە هۆکارەکان لە مەرگ نزیك بۆتەوە)) (تهاني عبدالفتاح شاكر، 2002: 25)، لێرەشدا نووسەر و شاعیران هەست بە نەمانی جەستەیی خۆیان دەکەن، پێش ئەوەی مەرگ زەفەریان پێ ببات، هەوڵ دەدەن لەڕێگای گێڕانەوەی بوون و ئاوەڵاکردنی خودی خۆیان، پێش وەختە نەمری بەدەست بهێنن و ئەوان دەست لە مەرگ بوەشێنن و زەفەری پێ ببن.

خود گێڕانەوە مێژوویەکی کۆنی هەیە. لە مێژوودا گەلێك دەق هەبووە ژیاننامەی خودیان وەکو بنچینە وەرگرتووەو تێیدا کەسێك لەبارەی ژیانی خۆیەوە دواوە و ئەزموون و بیرکردنەوەکانی خستۆتەڕوو. بەدرێژایی مێژووش نووسەرو شاعیران پەنایان بۆ خودنووسینەوە و خود گێڕانەوە بردووە، بەهۆی ئەم حاڵەتەشەوە گەلێك شێوەی جیاواز بۆ خود نووسینەوەو گێڕانەوەی ئەزموون و ڕامان و بیرکردنەوەکانی نووسەران هاتۆتەکایەوە. ئەم جیاوازییانە و لێکەوتەکانیان لە لایەن (د. معجب الزهرانی)ییەوە لە سێ ئاڕاستەی سەرەکیدا کورت کراونەتەوە:

ـ ئاراستەی یەکەم: نووسەرو شاعیر خود نووسینەوە و گێڕانەوەی بەسەرهاتەکانی ژیان و ڕامان و بیرکردنەوەکان وەکو ئامرازێك بۆ ڕاگەیاندن و پرتستۆکردن و ئاشکراکردنی تاوانەکانی توندوتیژی دەسەڵاتی ستەمکار بۆ کائینی تاك بەکارهێناوە. ئەمەش لەڕێگای بوێری نووسینێك، کە خود لە پێگەی قوربانییەوە بۆ پێگەی مرۆڤێکی ئازاد و چالاك و بەرگریکار لەدژ هەموو جۆرە زوڵم و ستەمێك دەگۆڕێت.

ـ ئاراستەی دووەم: نووسەر لەڕێگای خود نووسینەوە هەوڵ دەدات بەوپەڕی ئازادی و بابەتییەوە دووبارە ئەزموونەکانی ژیانی کەسی خۆی پێك بهێنێتەوە. لێرەشدا ئامانج لە خود گێڕانەوە ڕووبەڕووبوونەوەی دەسەڵاتی ستەمکار، یان کۆمەڵگە نییە، بەڵکو قووڵکردنەوەی تێگەیشتنی مەرجە تایبەتی و گشتییەکانی ژیانە کە هۆشیاری خود پێك دەهێنێت .

ـ ئاراستەی سێیەم: نووسەر خود نووسین وەکو شێوەیەك بەکاردەهێنێت بۆ داڕشتنەوەی ئەزموونە جۆراوجۆرەکانی ژیانی لە روانگەیەکی خۆشی و ئاهەنگگێڕانەوە. کە بەهۆیەوە ئازارەکانی خود لە ڕێگای فێربوون و هۆشیارییەوە بەدیار دەکەوێت، لەڕێگای جوانییەکانی ژیان و

پەیوەندییە گەرموگوڕییەکانی نووسەر کە لە وێستگەیەکی تایبەتی تەمەنی تێیدا ژیاوە (د. معجب الزهرانی، 2009: 97) .

ئەم ئاڕاستانەی خود گێڕانەوە بواری گوزارشت کردنیان لە ژانرە ئەدەبییەکانی وەکو چیرۆك و رۆماندا باشتر دەڕەخسێت، ئەمەش بەهۆی ئەو پانتاییە فراوانەی ئەم ژانرانە لەخۆیان گرتووە، وەلێ ئەوە بە مانای ئەوە نایەت ژانرەکانی دیکە نەتوانن خودنووسین لەخۆ بگرن، بەتایبەتیش شیعر کە هەر لەگەڵ بوونی مرۆڤەوە خەون و ئاوات و هەستەکانی مرۆڤی دەربڕیوە و بەشێکی گرنگی لە ژیانی خودی مرۆڤەکانی پێکهێناوە. بە واتایەکی دیکە شیعر ئەوەندە پەیوەستە بەخود کە تا ئەو ڕادەیەی قووڵایی خودی مرۆڤەکان دەردەبڕێت و لەگەڵ خودی مرۆڤەکاندا شەنوکەو دەکات. هەر لەبەر ئەمەشە شیعر وابەستەی خودە و خودی مرۆڤ ئاوێنەی شیعر پێکدەهێنێت. بۆیە خودنووسین لەگەڵ شیعردا مامەڵەیەکی تایبەتی دەوێت، کە بتوانێت هەموو بیرکردنەوەو ڕامان و بینینەکانی مرۆڤ لەخۆ بگرێت. لەم روانگەیەوە شاعیران لە هەموو کەسێك زیاتر وابەستەی خودی خۆیان و ژیانی تایبەتی خۆیانن، ئەو ژیانەی کە ناوەوەیان دروست دەکات و هەمیشە لە کەسانی دیکەیان جیا دەکاتەوە. بەم پێیەش شاعیر لە دەقەکانیدا نمایشی خودی خۆی بە چڕی دەکات و هەوڵ دەدات خودی خۆی پیشانی ئەوی دی بدات.

سەرەڕای ئەوەی پێکهاتە و تەکنیکی شیعر چڕو کورت و پوختە و لە چەند وشەیەکدا دەگیرسێتەوە، کە ئەمەش بواری کەمتر بە شاعیر دەدات خودی خۆی نمایش بکات، بۆیە دەکرێت شیعر پانتاییەکی داخراو بێت بۆ خودنووسین، بەو واتایەی شاعیران لە دەقەکانیاندا بە کەمترین وشە دەبێت بینین و ڕامانەکانی خۆیان باس بکەن، ئەمەش وا دەکات لەژیانی خۆیاندا لێرە و لەوێ چەند وێستگەیەکی گرنگ و کاریگەر هەڵبژێرن و بەپێی تەکنیکی نووسینی شیعر ئەو ئەزموونەی ژیانیان باس بکەن، لەبەر ئەوە قورسترین خودنووسین، ئەو خودنووسینانەن بە شیعر ژیاننامە و ئەزموونی خۆیان دەگێڕنەوە.

ئەو تەکنیك و ئامرازانەی لەدەست شاعیر دا هەیە، بۆ خودنووسین، رەنگە زۆر کەم و دیاریکراو بێت لە چاو ئەو تەکنیك و ئامرازانەی بەدەست چیرۆکنووس و رۆماننووسانەوە هەن، بۆیە گەلێك لە شاعیران لەرێگای بیرەوەری پەخشانئامێز ئەزموونی ژیانیان دەگێڕنەوە. ئەوانەی بەشیعر ئەزموونی ژیانیان دەگێڕنەوە هەمیشە ژمارەیان کەمترە، چونکە باڵادەستی و شارەزاییەکی زۆری پێویستە، سەرەڕای ئەوەش شاعیر دەبێت بە تەواوی زاڵ بێت بەسەر دەقەکەی و تەکنیکی گێڕانەوە تێکەڵی تەکنیکی شیعر بکات، ئەمەش کارێکی قورسە و بەهەموو کەسێك ناکرێت. لەبەر ئەوە دەقی شیعری خودنووسین، دەقێکی

ئاڵۆز و تێکچڕژاوە، چونکە لە یەك کاتدا هونەرەکانی گێڕانەوەو تەکنیکەکانی شیعر لە بۆتەی یەك دەقدا کۆدەکاتەوە. شاعیر دەبێت جیا لەباسکردنی چەند وێستگەیەکی ژیانی، لەهەمانکاتیشدا ئاگاداری تەکنیکەکانی شیعر بێت و لێیان لا نەدات.

لەم چوارچێوەیەدا (سەباح رەنجدەر) دەقێکی شیعری بۆ بەشێك لەوێستگەکانی ژیانی تەرخان دەکات و لە چوارچێوەی هونەری شیعری و هونەرەکانی گێڕانەوە، خودنووسین بە جێ دەگەیەنێت. لەم دەقەدا ناونیشان، کە (18/11/1965)ە. ناونیشانێکی سەرنج ڕاکێشە، چونکە ناونیشانی دەقەکە پیت و وشە نییە، بەڵکو ژمارەیە_ ئەو ژمارەیەش کاریگەری لەسەر وەرگرتنی دەقەکە هەیە، چونکە بەکارهێنانی ژمارە بۆ ناونیشان خۆی لە خۆیدا جۆرێك لە تەمومژ و ئاڵۆزی هەڵدەگرێت. لەهەمان کاتیشدا کۆمەڵێك پرسیاری لەهەناوی خۆیدا هەڵدەگرێت و خوێنەر عەوداڵی ئەوە دەکات بەدوای وەڵامەکاندا بگەڕێت. ئەگەر لە روانگەیەکی مێژوویش لە بەکارهێنانی ژمارە لەناو ئەدەبیاتدا وردبینەوە. دەبینین کە ژمارە ڕۆڵی خۆی لە ناو ئەدەبیاتدا گێڕاوە و لە گەلێك دەقدا پەنای بۆ بردراوە، بەتایبەتیش لە ئەفسانەدا ژمارە کاریگەری و قورسایی خۆی هەیە، هەر بۆ نموونە ژمارە (7) لە ئەفسانەکاندا خاوەن هێزێکی تایبەت و سیحراوییە و کۆدێکە بۆ گەلێك شت بەکاردەهێنرێت و چارەنووس دەخوێنێتەوە. بۆیە بەکارهێنانی ژمارە لەلایەن (رەنجدەر) بۆ ئەو دەقە هەڵەمەکی و لە خۆوە نەبووە، بەڵکو مەبەست و ئامانجێکی دیاریکراوی هەبووە. پێش هەموو شتێك ئەو ژمارانە هەر ژمارەی ئاسایی نین، بەڵکو مێژوون، واتە: دەلالەتە لە کات، کاتەکە پێکهاتووە لە ڕۆژ و مانگ و ساڵ. کەواتە: لێرەدا ناونیشان سێ پارچەی کاتی کۆکردۆتەوەو ئاماژەی بە سێ کاتی جیاواز داوە، ئەمەش لە خۆیدا قورسایی و پێگەیەك بە ناونیشانەکە دەبەخشێت و دەرگای گومان و پرسیارگەلێك دەکاتەوە کە خوێنەر وا لێ دەکات هەڵوەستەی لەبەرانبەردا بکات و خۆی پەیوەستی دەقەکە بکات و بەدوای وەڵامدا بگەڕێت. دیارە ناونیشان کلیلی کردنەوەی دەرگای دەقە و بەهۆی ناونیشانەوە دەتوانین بچینە ناو کۆشك و تەلاری دەقەوە. ناونیشان یەکەم پارچەی دەقە کە بەرکەوتەی راستەوخۆی لەگەڵ خوێنەر دروست دەکات. بۆیە تا ناونیشان بەهێز و ئامانجدار بێت ئەوەندە بەرکەوتەکەی بەهێزتر دەبێت و زیاتر خوێنەر گیرۆدەی خۆی دەکات. ئەگەر بەوردی لەناونیشان وردبینەوە، دەلالەتە بۆ ڕۆژێکی ساڵ. واتە: قورسایی ناونیشانەکە لە ڕۆژێکدا کۆکراوەتەوە. چونکە کاتێك بەروارێك بەم شێوەیە دەنووسرێت، زیاتر مەبەست لە ڕۆژەکەیە، بە بێ ئەوەی مانگ و ساڵەکەش فەرامۆش بکرێن. بەڵام قورسایی رووداوەکە زیاتر لەو ڕۆژەدا کۆبۆتەوە، نووسەر ئەگەرچی

مەبەستی ساڵ و مانگیشە، بەڵام دیارە رۆژەکەش لەهەمووان گرنگتر بووە. بە وردبوونەوەو خوێندنەوەی ناوەرۆکەکەی زیاتر لەمەبەست و ئامانجی شاعیر دەگەین، کە بۆچی ئەو بەروارەی کردۆتە ناونیشانی دەقەکەی، چونکە ناونیشانێکی وەها راستەوخۆ هیچ تێگەیشتنێك و کۆدێك نادات بەدەستەوە، وەلێ کاتێك پەیوەستی دەکەین بە ناوەرۆکێکێیەوە، ئەوا یەکسەر ئامانج و مەبەستی ئاشکرا دەبێت. بەتایبەتیش کە ناوەرۆکێکی دەقەکە خود گێڕانەوەیە، واتە: گێڕانەوەی ژیانی رابردووی شاعیرە، ئەمەش واتای ئەوە دەگەیەنێت ژیاننامەی شاعیر دەبێتە چەقی پێکهێنانی دەقەکە، بۆیە شاعیر بەرواری لەدایکبوونی خۆی، راستەوخۆ دەکاتە ناونیشانی دەقەکە. کەواتە: ئەو ژمارانە ئاماژە بە رووداوێك دەکەن، ئەویش رووداوی لەدایکبوون و هاتنە سەر تەختی شانۆی ژیانی شاعیرە. لێرەدا خوێنەر یەکڕاست لە ناونیشانەوە بەرکەوتەی لەگەڵ خودگێڕانەوە دەبێت و رووداوێکی گەورە، کە لە دایکبوونی شاعیرە دەبێتە سەرەتای دەستپێکی ئەو خود گێڕانەوەیە، بەدیوێکی دیکەدا شاعیر تەنانەت سوودی لە ناونیشانیش بینیوە بۆ گێڕانەوەی ژیاننامەکەی. کەواتە: ناونیشان سەرەڕای ئەوەی کاتە و ئاماژە بە پارچەکانی کات دەکات، لەناوەرۆکیشدا ئاماژە بۆ رووداو دەکات، کە ئەویش رووداوی لە دایکبوونی خودی شاعیر خۆیەتی. ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە ناونیشان وەسف، یان ستایش نەبووە، بەڵکو بەشێك بووە لە خودگێڕانەوەی ژیانی شاعیرەکە خۆی. ئەمەش بەهێزی بۆ دەقەکە دروست کردووە و خوێنەری راکێشاوە بۆ ئەوەی هەوڵ بدات بزانێت لەو بەروارە چی روویداوە .

بەتایبەتیش شاعیر لە دەستپێکی دەقەکەیدا ئاماژەکانی راستەوخۆ بە ناونیشانەوە بەستاوەتەوە، دەستپێکی هەر دەقێکیش گرنگی و بایەخی هونەری خۆی هەیە، چونکە دەستپێك زەمینەخۆشکەرێکە تاوەکو خوێنەران بتوانن بە ئاسانی و بە بێ زۆر لە خۆکردن بچنە ناو دەقەکەوە. دەستپێك وەکو هونەرێك ستراتیژ و رایەڵەکانی گشتی دەقەکە دروست دەکات، لەوێوە نووسەر هەوڵ دەدات کرۆکی بابەتەکەی بۆ خوێنەران ئاشکرا بکات. چەند دەستپێك بەهێز و سەرنج راکێش بێت، ئەوەندە دەقەکە بەهێز دەبێت و خوێنەر کەمەندکێش دەکات بۆ ئەوەی بچێتە ناوەرۆکی دەقەکەوە و بەردەوام بێت لەسەر خوێندنەوەی دەقەکە. ئەگەر سەیری دەستپێکی ئەو دەقەش بکەین کە بەمشێوەیە دەست پێ دەکات:

ساڵەکان ماندوون و گۆرانی نیوە گوتراون
دیوانێکەم لەلایەك دادەنێم و داوا لە خودا دەکەم
ئەو چاکەیەم لەگەڵدا بکات

لە ڕۆژی لەدایکبوونم کۆچ و باربم (سەرەتا وشە بوو: 3)

دەبینین راستەوخۆ پەیوەستە بە ناونیشانەوە، بەواتایەکی دیکە ناونیشان بەردەوامی بە خۆی دەدات و لە دەستپێکدا هێڵە سەرەکییەکانی دادەڕێژێتەوە. خود گێڕانەوە، یان ژیاننامەی خودی پەیوەستە بە کاتەوە و بەواتای گێڕانەوەی کاتی رابردوو دەگەیەنێت، کەواتە: ماددەی خامی خودگێڕانەوە کاتە، ئەو کاتەشە کە بڕبڕەی پشتی دەقی ژیاننامەیی پێکدەهێنێت، ئەو ئاماژەیە لە دەستپێکدا بەڕوونی بەدیار دەکەوێت و یەکەم وشەی دەقەکە بە (ساڵەکان) دەست پێ دەکات. ساڵەکان، واتە: کۆی گشتی ئەو کاتانەی شاعیر تێیدا ژیاوە، بەم شێوەیە هەر لە یەکەم وشەی دەستپێکدا شاعیر ستراتیژ و رێگای بینینی بۆ خوێنەران رۆشن کردۆتەوە، کە دەقەکە ژیاننامەییە و باس لە ساڵانی رابردووی ژیانی دەکات. ئەو روون کردەوە و ناسینەی شاعیر ویستوویەتی لە دەستپێکدا خوێنەرانی پێ ئاشنا بکات بەوە دەستی پێکردووە (ساڵەکان ماندوون و گۆرانی نیوە گوتراون) واتە: قورسایی دەستپێك کاتە، ئەو کاتەی شاعیر لەناویدا ژیاوەو لە ئێستا کۆتایی هاتووە و شاعیر هەوڵ دەدات لە رێگەی دەقەوە دووبارە بچێتەوە ناو ئەو ژیانە رابردووە و زیندووی بکاتەوە. لە هەمانکاتیشدا لە رێگەی ئەو دێرەی یەکەمەوە ئاماژە بەو هەموو نەهامەتیی و ناخۆشییە دەدات، لەناو ژیانیدا ئەزموونی کردووە و ساڵەکان ماندوون بە واتای هیلاکی و ناخۆشی رووداوەکانی تەمەنی شاعیر دێت و لەوێوە شاعیر کە ئێستا لە ژیاندا ماوە گەلێك ئاوات و ئارەزووی هەبووەو بەشێکیان بەزیندوویی مردوون و بەشێکیان رەنگە تا نیوە جێبەجێ کرابن، گۆرانی نیوە گوتراون دەلالەتێکە کە هێشتا شاعیر لە ژیاندا ماوەو هەوڵی بەدیهێنانی خەون و ئاواتەکانی دەدات. لەم دێڕەوە راستەوخۆ ناونیشان و دەستپێك لەناو بۆتەی یەك ستراتیژدا تێکەڵ دەبن و خودگێڕانەوە رەنگڕێژ دەکەن.

دیوانەکەم لەلایەك دادەنێم و داوا لە خودا دەکەم
ئەو چاکەیەم لەگەڵدا بکات
لە ڕۆژی لەدایکبوونم کۆچ و باربم (سەرەتا وشە بوو: 3)

هەر لە دەستێیکدا شاعیر پێناسەی خۆی و کارو پیشەی خۆی دەکات و دەستەواژەی دیوانەکەم لەلایەك دادەنێم ئەوە دەسەلمێنێت شاعیربوون پیشەکەیەتی و لەو رێگەیەوە شاعیر بەشێکی گرنگ لە ژیانی خۆی بۆ وەرگر ئاشکرا دەکات و هەوڵ دەدات لە پیشەی شاعیری خۆی دوور بکەوێتەوە، بۆ ئەوەی بتوانێت ژیاننامەی خودی خۆی دوور لە کاریگەری و کارتێکردنەکانی شاعیربوونی بگێڕێتەوە، بۆیە ئاماژە بە

رۆژی لە دایکبوونی خۆی دەکات و لەگەڵ ناونیشانی دەقەکە رێك دەکەوێتەوە کە رووداوی لە دایکبوونی خۆیەتی، دووبارە لێرەدا ناونیشان و دەستپێك تێکدەئاڵێن و ستراتیژییەتی دەق دادەڕێژن. لەو دەستپێکێدا شاعیر ساتی لە دایکبوونی زۆر بە روونی لەرێگای ناونیشانی دەقەوە دیاریکردووە. لەهەمانکاتیشدا بە دەستەواژەیەك ژیانی خۆی کورت و پوخت کردۆتەوە کە دەڵێت: (لە ڕۆژی لەدایکبوونم کۆچ و باربم) بۆ واتای ئەوەی ژیانێکی تژی لە ناخۆشی و نەهامەتی هەبووە، کۆچ و بار پێچەوانەی نیشتەجێییە، ئەوی یەکەمیان بارێکی ناسەقامگیر و ناچەسپیوە و کە هەمیشە لە گۆڕاندایە، وەلێ ئەوەی دووەمیان بارێکی چەسپاوە و سەقامگیرە کە گۆڕانی زۆر سست و لەسەر خۆیە. بۆیە دەبینین لە دەستپێکدا شاعیر هەم رۆژی لە دایکبوونی خۆی دیاری دەکات و هەمیش رۆژگاری ژیانی خۆی باس دەکات. بێگومان هەر کەسێك لە دایك بێت، دەشمرێت، واتە: هەموو سەرەتایەك، کۆتاییەکی هەیە، بۆیە شاعیر هەر لەو دەستپێکێدا سەرەڕای ئەوەی دووبارە جەخت لەسەر ناجۆری ژیانی دەکاتەوە، ئارەزووی مردنێکی باشتر لە چاو ژیانی دەکات، کاتێك دەڵێت: (دارەبازەی بێنخۆشیشم بێرز بکرێتەوە ناو ڕووناکییێکی بێهێز) دارە بازە وەکو کۆدێکە شاعیر بۆ مەرگی بەکارهێناوە، دەکرێت لێرەدا پرسیاری ئەوەش بکەین کە بۆ راستەوخۆ (مردن، مەرگ) ئەو وشانەی بەکارنەهێناوە، دیارە بوونی دارەبازە هێشتا جەستەی کەسەکە لەناو ژیاندا ماوەو نەچۆتە ژێر گڵ، لەکاتێکدا مردن و مەرگ هەموو شتێکی بڕاندۆتەوە و کۆتایی هاتووە، چونکە شاعیر هێشتا لە ژیاندا ماوە دارەبازە ئەو هیوایێیێ کە هێشتا بە جەستەش بێت لە ژیاندا دەمێنێتەوەو ئارەزووی ئەوە دەکات بە رووناکی بگات و لەو شەوە تاریکی ژیانی رزگاری ببێت.

دەقی شیعری دەقێکی هێمادار و پڕ لە رەمزو کۆدە و رستەکانی کورت و پوختن، بۆیە بۆ باسکردنی بابەتێکی وەکو ژیاننامە، قورسە بتوانرێت تەواوی وردەکارییەکانی رۆژانەی ژیان و بەسەرهاتەکانی تێدا تۆمار بکرێت. لەبەر ئەوە شاعیر بە ناچاری بەشێك لەوێستگە گرنگەکانی ژیانی هەڵبژاردووە، ئەو وێستگانەی کاریگەری و کارتێکردنێکی قووڵیان لەسەر ئەو و کۆمەڵگەکەی هەبووەو رامان و بینینەکانی ئەویان گۆڕیوەو هەستەکانیان خەملاندووە. لەبەر ئەوە شاعیر پەنای بۆ (وێنە چیرۆك) بردووەو هەوڵی داوە لەرێگای وێنە جۆراجۆرەکانی ژیانییەوە بەشێك لە هەڵوێست و تێڕوانییەکانی خۆی باس بکات، لە یەکێك لەو وێستگانەی ژیانی و لە رێگای وێنە چیرۆکێکەوە باس لە نەهەماتییەکانی شەڕی ناوخۆ دەکات:

هەواڵی بای جەنگی ناو چیاکانم پرسی

بۆنی پیس و ناقۆڵای لوولەی تفەنگم بۆ هات
خۆشی لە خۆم
ڕازی کەروێشکێکم نەشکاندووە
مێشێکیشم لێکەدار نەکردووە (سەرەتا وشە بوو: 4)

لێرەدا شاعیر ژیانی خۆی لەناو چوارچێوەی شەڕی نەگریسی ناوخۆیی دەگێڕێتەوە، بێگومان لەگەڵ هەڵدانەوەی ئەو لاپەڕە ڕەشانەی مێژووش، هەڵوێستی شاعیر لەبەرانبەر ئەو کارە نەگریسەیە روون و ئاشکرایە و بەتوندی دژی ئەو کارەیە و بە بۆنێکی پیس لە مێژووی نەتەوەکەی و لە مێژووی خودی خۆی دایدەنێت. پرسینی هەواڵی جەنگ بەو مانایە دێت، کە شاعیر روانین و بیرکردنەوەی ئەوەیە ئەو جەنگە لەبەرانبەر دوژمن ئەنجام بدرێت، بەڵام بە داخەوە برایەکان دەستیان چۆتە خوێنی یەکتر، ئیدی رووبارێك خوێن ڕێچکەی کردووە و بەدەستی یەکترییەوە وشك نابێت و بەردەوام لە ڕەوکردندایە. ئەو کارە قێزەونە مرۆڤ فێری ئەوە دەکات کە هەمیشە توندڕەو و تاوانبار بێت و لە هەموو بەهایەکی مرۆڤایەتی ببێخشرێت. شاعیر خۆی لەگەڵ ئەو جۆرە مرۆڤانە بەراورد دەکات، لەوێنەیەکی شیعریدا ئەوە روون دەکاتەوە کە ئەو تەنانەت رازی کەروێشك و مێشکیشی لەکەدار نەکردووە، چ جا لەوەی کە مرۆڤێك خەڵتانی خوێن بکات. ئازارەکانی ئەو شەڕە نەگریسەی برایەکانی چیا، ئەوەندە بەسۆیە شاعیر لەدوای خۆ ناساندن و چەسپاندنی ڕۆژی لە دایکبوونی یەکڕاست دەچێتە سەر ئەو بابەتە، ئەمەش ئەوە دەسەلمێنێت کە کاریگەری و کارتێکردنێکی گەورەی لەسەر دەروونی شاعیر دروست کردووە، هەڵبژاردنی وەها بابەتێك بۆ ئەوەی وەکو یەکەم وێستگەی ژیانی شاعیر ئەوە روون دەکاتەوە کە خودی شاعیر لەژێر کاریگەری ئەو مێژووە سوور و ڕەشەوە گێڕاوەو کەوتۆتە ناو بارودۆخێکی دیکەوە. بارودۆخێك ئێش و ئازارێکی بۆ وێنەی لەگەڵ دروست کردووەو ناخی شاعیری هەژاندووە. هەر لەبەر ئەوەشە شاعیر باسی منداڵی خۆی ناگێڕێتەوە وەکو وێستگەی سەرەتا، چونکە منداڵی جیهانی بێ تاوانی و پەپوولەییە، بەڵکو جیهانی دڕندە و خوێن ڕێشتن دەکاتە سەرەتا. بەدیوێکی دیکەدا شاعیر دەیەوێت پێمان بڵێت ئەو شەڕە نەگریسانەی برایانی چیا منداڵی ئێمەیان کوشت و هەرگیز مرۆڤی کورد نەیتوانیوە قۆناغی منداڵی بژیت و خەون و جوانییەکانی ئەو قۆناغە بکاتە ملوانکەی هەڵگرتنی بۆ تەمەنەکانی دیکە، بەڵکو ئەو جەنگە ملوانکەیەکی لەملی مرۆڤی کورد داناوە کە بەخوێنی برایەکەی خۆی دروست کراوە. شاعیر تەنیا بە نیشاندانی وێرانەی خودی خۆی وەکو لێکەوتەی شەڕی براکوژی ناوەستێت، بەڵکو وێرانەی خەڵك و میللەتەکەشی وێنا کردووەو پیشانی

داوە:

بەناو خەڵکدا تێپەڕیم
ویستم دوا وشەیان لێ وەرگرم و دوا وشەشم ببیستن
ڕوخسارەکان گرمۆڵە ببوون
مردنیش بەردەوام ڕووی دەدا
بیرم لە ئاسمانی بە باران کردبووەوە و هاتبووم
گوللەی گیربوو لە زمانیان دەربهێنم
کوورەی ئەتۆمیش
وەك دەمی بوڕکانێکی دامرکاو دابخەم (سەرەتا وشە بوو: 4)

بارودۆخی خەڵك وەکو دەرئەنجامی شەڕی نەگریسی ناوخۆ گەلێك دژوار بووە و شاعیر لەخودی خۆیەوە خودی ئەوانی دیکەمان بۆ روون دەکاتەوە لە چەند وێنەیەکی شیعریدا کە زیاتر پەنای بۆ هێما خەمبار و دڵتەنگییەکان بردووە، هەوڵیداوە ئەو بارودۆخە وێنا بکات و رووخساری مرۆڤی سەردەمی شەڕی برایانی چیا و مردنە بەردەوامەکان پیشان بدات. لەهەمانکاتیشدا هەڵوێستەکان دژی ئەو شەڕە روون دەکاتەوە دەستەواژەی گوللەی گیربوو لە زمانیان، گوزارشتی لەو باوردۆخە کردووە کە دەسەڵات هەمیشە بە گوللە وەڵامی داواکاری و داخوازییەکانی جەماوەرەکەی داوەتەوە و هەوڵی دەمکوتکردنی هەموو دەنگێکی نارازیی داوە. سەرەڕای ئەوەش خودی شاعیر هەوڵی ئەوەی داوە ئەو شەڕە کە وەکو کوورەیەکی ئەتۆمە دابخات و تا هەتا دابمرکێتەوە و خەڵکی لەدەستی رزگاریان ببێت. شاعیر کاتێك لە خودی خۆیەوە دەچێتە ناو جەماوەرەوە و لەوێشەوە وێنەکە گەورە دەکاتەوە و وێنای جیهانی سەردەمی ژیانی خۆشی دەکاتەوە:

تاریکایی جیهانیشم ل□ پێشە
پێویستە من ئارام بم
شیعر ئەندازەی ئازارەکانی زەوی و بیرەوەری شوێنپێکان
کردوومت بە خوێنی پشتی خۆت
لە گۆڕستانی شادمانیی ئاوێتەی خاکم کە
(سەرەتا وشە بوو: 5)

شاعیر بارودۆخی سەردەمی ژیانی دەخاتەڕوو کە ئەویش وەکو خودی خۆی و نیشتمانەکەی تاریکە، بەڵام ئەو تاریکیانە جیاوازن، تاریکی خودی خۆی، تاریکایی مرۆڤێکە بە دیدێکی شاعیرییەوە پێی ناوەتە جیهان و دەیەوێت بوونی خۆی لەو جیهانەدا بچەسپێنێت، تاریکایی نیشتیمانیش لە ژێر چەپۆکی داگیرکاری و شەڕی برایانی چیادا نقووم بووە، وەلێ تاریکایی جیهان لە بێدەنگی و بێ هەڵوێستی بەرانبەر بە نەتەوەکەی

و خوێنڕشتنی مرۆڤەکانەوە سەرچاوەی گرتووە، واتە: تاریکی جیهان چەند قاتی تاریکی خودی خۆی و نیشتیمانەکەی قورسترە، چونکە هەموو ئەوانەی لە ژیانی خۆی و خەڵکیدا روو دەدەن لە ئەنجامی بێ هەڵوێستی و بێدەنگی جیهانی دەرەوەیە. بۆیە شاعیر لە ئاست ئەو زوڵمە گەورانەوە داوای ئارامی لە خودی خۆی دەکات و ڕێگای شیعر هەڵدەبژێرێت، بۆ ئەوەی پەیام و رامانەکانی بە ئەوانی دیکە بگەیەنێت. ئازارەکانی زەوی و بیرەوەری شوێن و مرۆڤەکان، خودی کەسەکە دەکەنە شاعیر و شاعیر شیعر دەکاتە خوێنی خۆی. بەو واتایەی چۆن مرۆڤ بێ خوێن توانای ژیانی نییە، شاعیریش بەبێ شیعر توانای ژیانی نییە. کەواتە: شیعر دەبێتە یەکێك لە نەریتە ڕۆژانەییەکانی شاعیر و هەمیشە بەهۆی شیعرەوە دەژیت. لەم وێستگەی ژیانیدا شاعیر لە دوای باسکردنی شەڕی برایانی چیا، وێستگەیەکی دیکەی گرنگی هەڵبژاردووە بۆ باسکردن، ئەویش بوون بە شاعیر و خووگرتن بە شیعرەوە بووە، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت شاعیر بۆ دەربازبوون لەو بارودۆخە ناهەموارە پەنای بۆ ئەدەب و شیعر هێناوە و ئەو ڕێگەیەی بە باشترین
ڕێگە هەڵبژاردووە و ئێمەی لە بەرانبەر ئێم هاوکێشەیەدا وەستاندووە، کە ئەویش شەڕی براکوژی بەرانبەر بە شیعر.

ئەم هاوکێشە ژیانی سەرەتایی شاعیری پێکهێناوە و هەوڵیداوە لە چەند وێنەیەکی شیعری و بە چەند وێستگەیەك لە خود گێڕانەوەدا روونیان بکاتەوە. لەو هاوکێشەیەدا شاعیر دوای ئازارێکی زۆر لەدەست لێکەوتەکانی شەڕەوە، ئەو هەمیشە لەبەری شیعر بووە و ئەوی هەڵبژاردووە. شاعیر سەرکەوتووانە شیعری وێناکردووە بەوەی کە دەربازبوونە لە نەهامەتییەکانی شەڕ. لەهەمانکاتیشدا ژیانی لەنێوان دوو بژاردە داناوە کە یەکێکیان شیعرە و پێچەوانەی دۆخی شەڕە و هەڵبژاردنی ئەو دوو دۆخەشی بۆ مرۆڤەکان بەجێهێشتووە، ئەو خۆی لەو خود گێڕانەوەیە ئاماژەی بە چاکەی هەڵبژاردنی خودی خۆی بۆ شیعر کردووە و هەوڵیشی داوە خەڵك لەوە بکات کە ژیان بە هۆی شیعرەوە دروست دەبێت و لەڕێگای شیعرەوە پردی خۆشنوودی دروست دەبێت و بەختەوەری فەراهەم دەکرێت. شاعیر روونتر ئەو هاوکێشەیە روون دەکاتەوە:

کە تەختەڕەشی ڕەوانبێژییە بنووسن ئاوێنە گەورەکە
لە پۆلکی دووەمیشدا پەیکەری سەرکردە
(سەرەتا وشە بوو: 5)

لێرەدا شیعری بە تەختەڕەشی ژیان وێناکردووە، هەموو کەسێك کە شیعری هەڵبژارد دەتوانێت خودی خۆی بنووسێتەوەو ئازادانە بڕیار لە

ژیانی خۆی بدات و بۆڕانە بیرکردنەوەکانی بەیان بکات و ببێتە ئەو ئاوێنە گەورەیەی کە هەموو کەسێك خۆی تێدا ببینێتەوە. لەبەرانبەر هەڵبژاردنی شەڕ، پەیکەری سەرکردەیەك هەڵدەبژێرێت کە ئەو بڕیار لەسەر ژیانت و بیرکردنەوەو خواردن و خواردنەوەت دەدات و دواجاریش بە بڕیاری ئەو دەبێت بمریت و خوێنت لە کاسەیەکدا پێشکەشی بکەیت. ئەمە چوارچێوەیەك بووە کە شاعیر تێیدا ژیاوەو پێگەیوە:

بەم شێوەیە لە لێشێکدا ڕەنگ و ڕووم کرایەوە
زەوی بە هەڵمای پێنجە گەرم بوو
ڕەش و سپی ڕەنگی تەواون و لە چاوی گوللەیەك
دەستی بینینیان تێکپڕی
مەترسیی دڕندەی تاهەتاییان تێپەڕاند
شیعر کردنی بە یەکەم ئومێد
ئومێدی دووەمیش هێشتان ڕوخساری پیشان نەداوین
(سەرەتا وشە بوو: 6)

شاعیر لەناو ئەو بارودۆخەدا دروست بووەو ڕەنگ و ڕووی کراوەتەوە، لەناو ئەو هاوکێشەیەی شەڕو شیعردا ژیاوە کە شاعیر بە ڕەشوسپی وێنای کردووە، لەنێوانیشاندا شاعیر ڕووی لە سپییەکە کردووە و شیعری کردۆتەوە ئارامی خودی خۆی و بە یەکەم ئومێدی داناوە، لەوێوە چاوی لە هیواکانی دیکە گرتووە، کە هێشتا ماون ڕووخساریان پیشان بدەن و ئارەزوو و ئاواتەکانی شاعیر بەدی بهێنن.

لەبەشێکی دیکەی گێڕانەوەکەیدا شاعیر ئاماژە بە ئەزموونی شیعرنووسینی خۆی دەدات و ڕێوشوێنی نووسینی شیعر و کەشی ناوەوەی خودی خۆی باس دەکات:

ڕووناکییەکی مایەوەی ناو قەزاخە
کەمێك دەستنووسی تەواونەکراوی دامێ
بە تاسەوە ڕاما و فەرمووی تەواویان بکە
لە ساکاریی توانیم بەم جۆرە بژیم
باران بەر لە بارینی
کۆپلەیەکی لە دەستنووسێکەی پێیداهاتبوومەوە
هەڵبژارد بۆ هەڵبچنی
لە ماتەمی بلیمەتان بگێڕمەوە
خانەی شاکارەکانی خودا ڕژاوەتە خانەکانتەوە
(سەرەتا وشە بوو: 7)

شاعیر هێزی نووسینی شیعری بۆ ئەو ڕووناکییە گەڕاندۆتەوە کە دژ بەو تاریکییەی دەدات خۆی و نیشتیمان و جیهانەکەی گرتووە، ئەو ڕووناکییە دەبێتە هەوێنی شیعر و دەستنووسەکانی ژیانی پێ دەبەخشێت

و داوای لێ دەکات تەواوی بکات، ئەو جۆرە ژیانەی شاعیر وای کردووە هەمیشە بۆ شیعر بژیت و لە رووناکیدا بمێنێتەوە، تاوەکو بەرەو مەنزڵگای ئەوین و خۆشنوودی بڕوات و لەگەڵ خۆیدا وشیارییەکی دەرەوشاوە بهێنێتەکایەوە کە بەهۆیەوە وەکو بارانێك هەڵەچنی کردەوەکانی ژیانی پێ بکات:

ئەگەر پێنجەم لەسەر کاغەز
ڕاوی لە گۆمی لێڵ کرد
لێ دەگەڕێم مشکی دز بیخوا
چاوەڕوانیی و بێزارییم کەمتر دەبن
دەشمەوێ خەونەکانم زوو بگرم
نەوەك سەریان لەبن باڵی شکاوی
نائومێدیی بنێن و لە دەستم دەرچن
(سەرەتا وشە بوو: 7-8)

ئەو چونکە مەبەستی هێنانەکایەی دنیایەکی دیکە و هۆشیاربوونەوەیەکی دەرەوشانەوەی گەرەکە، بۆیە هەرگیز بیر لە خیانەتکردن لە شیعر و وشەو ڕستەکان ناکاتەوە، کاتێکیش لە رۆژگاردا گەر دووچاری جۆرێك لەو ناڕاستگۆییە بووە، بوێرانە دان بەوەدا دەنێت کە هەموو نووسینەکانی دەکاتە خۆراکی مشکێکی دز و لێ بێبەری دەبێت. شاعیر، چونکە لەناخی خۆیدا هەڵگری کۆمەڵێك پرەنسیپ و بیروباوەڕە هەرگیز بیر لەوە ناکاتەوە لە وشە و ڕستەکان جیا ببێتەوە رێچکەیەکی دیکە هەڵبژێرێت، هەر لەبەر ئەمەش خاوەن ئومێدێکی گەورەیە بە ژیان و دەیەوێت بە زووترین کات خەونەکانی بەدی بهێنێت.

شیعرەکانم دڵسۆزمن و ژیانی لەوە باشتر ناژین
داواشم لە خاڵبەندی کردووە واز لە ڕاوەدوونانی ڕستە بێنێت
ئێستا هەر ئەوەندەم لەسەرە
لە نائومێدی نەترسم و بشزانم هەوێنی ئاسوودەیی نامێنێت
(سەرەتا وشە بوو: 8)

کاتێك شاعیر راستگۆیی و بوێری لەلای دەبێتە ئەرك و هەمیشە شیعر دەکاتە ژیان و نوێبوونەوە، ئیدی شیعرەکانیش دەست لەسەر سنگ دەوەستن و دڵسۆزی دەبن و لەوە باشتر کەسێکی دیکەیان بەدەست ناکەوێت نازیان بکێشێت و بەخێویان بکات. بۆیە کاتێك کەسانێك بەو جۆرە لە روانین و بیرکردنەوەکانیان دەخەنە ناو کۆمەڵگەوە، ئیدی کەسانێکی دیکە دژایەتییان دەکەن و هەوڵی لەناوبردنیان دەدەن. بێگومان ئەمەش ململانێیەکانی کۆمەڵگە و ژیانە و هەمیشە کۆتایی

نایەت و لەدواجاریشدا براوە دەبێت بۆ ئەوانەی، کە بۆ راستی کاردەکەن و بۆ بەرەی حەق بێت. دیارە ئەم ململانێیە لەناو گێڕەپانی ئەدەبیدا بە ململانێی نەوە ئەدەبییەکانەوە بەند دەبێت، هەمیشە لەناو نەوە ئەدەبییەکاندا ململانێ لەناو خودی شاعیران و نووسەراندا دروست دەبێت، کە دەبێتە کرۆکی پێکهێنەری وشیاری و کلتووری ئەو نەوەیە، لەم روانگەیەوە شاعیر داوا لە نەوەکەی دەکات واز لە ڕستەکانی بهێنن و ئەوەندە خاڵ و نوقتە بۆ ڕستەکانی نەدێزنەوە، چونکە ڕستە خۆی واتایەکی تەواو دەبەخشێت و پێویستی بەو هەموو ململانێیەی ئەوانەوە نییە. ئەو، چونکە نائومێد نییە، ئیدی ژیان بەردەوامی پێ دەبەخشێت و خاڵبەندییەکان ناتوانن کۆتا ڕستەی پێ بنووسنەوە و لە گێڕەپانەکە بیوەستێنن.

لە وێستگەیەکی دیکەی خود گێڕانەوەیدا شاعیر بۆ گوندەکەی شوێنی یەکەمی لە دایکبوونی دەگەڕێتەوە و دووبارە هەوڵ دەدات لەوێدا زیندوو بێتەوە:

لەناو گەرمەی خەونێکدا ئەو ڕازەم دەستنیشانکرد
گوڵستانی شادمانییم لە گوندەکەمە
ڕوخسارە لە یادکراوەکان و باڵندە تێیدا بەخێو بەردەن
(سەرەتا وشە بوو: 8)

ئەو گەڕانەوەیە بۆ ژیانی منداڵی و بۆ کەشوهەوای ناو گوندەکەی و گەڕانەوەی رووخسارە لەیادکراوەکان و باڵندە رەنگاوڕەنگەکان، گەڕانەوەیە بۆ زەمەنی جوانی و پەپوولەیی، زەمەنێك کە بەشێکی گرنگ لە کەسایەتی و دەروونی مرۆڤ پێکدەهێنێت. ئەو گەڕانەوەیە وەکو خەونێك وایە هەمیشە گەورەکان وەکو برووسکێك، خەونێك هەمیشە بەشێك لە ژیانی منداڵیان لەناو یادگەیان تۆمارکراوە و بە ئاگا، یان بێ ئاگا لە کات و ساتی دیاریکراودا دێتەوە بەرچاویان، دیارە بۆ کەسانێك کە خود گێڕانەوە ئەنجام دەدەن، گەڕانەوە بۆ ئەو قۆناغە بەشێکی گرنگ لە خودی خۆیان پێکدەهێنێت و بێ ئاماژە دان ناتوانرێت خودگێڕانەوە تەواو بێت.

خودگێرانەوە، ئەگەرچی پەیوەستە بە رابردووەوە و هەمیشە ماددە خاوەکەی لەو کاتە رابردووە وەردەگرێت. لەگەڵ ئەوەشدا شاعیر بازێکی بەسەر ئەو خاسیەتەی خودگێڕانەوە داوە، مردن و ژیانی دوای مەرگیشی تۆمارکردووە، کە هەر چەندە هێشتا روویان نەداوە:

لە گۆڕەکەشمەوە لەخۆم دەڕوانم
بوومەتە گۆی زەوی بە چواردەوری هەمووان‌دا دەسووڕێمەوە
تاج و ئەڵماسی واقوڕمانێکی هەمیشەیین

مانگ دەبینم دەژی
ئەسپی کێوی یەکەم گزنگ
دەخاته سەر پشتی و دێته سەرەتای ڕێگا
دەپرسێ خودا ئاسمانی بۆ باڵنده یان فڕۆکه ڕۆشنکردووه
شیعریش نقێمی ئەنگوستیلە ڕۆشندەکاتەوە
هەنگاوی ورچی عۆل و حەپۆلی پێ تێك دەدا
(سەرەتا وشە بوو: 9)

لێرەدا خود گێڕانەوە لە رابردووەو گەیشتووە بە داهاتوو و ئەزموونێکی نوێی تۆمارنەکراوی باس کردووە، شاعیر بۆ ئەوەی خولی ژیانی خۆی لە خودگێڕانەوە بەتەواوەتی باس بکات، هەر چۆن لە ناونیشانەوە کە بەرواری لە دایکبوونییەتی، لەکۆتایی دەقەکەش باس لە مەرگی خۆی دەکات و خولی ژیانی خۆی پێ تەواو دەکات. (لە گۆڕەکەشمەوە لەخۆم دەڕوانم) شاعیر لەناو گۆڕەکەیدا دووبارە رۆحی خودی خۆی زیندوو دەکاتەوەو لە زەوی و ئاسمان و ژیان و مر□ق دەڕوانێت و دەیەوێت بزانێت ژیانی پاش ئەو چۆنە و چی دەگوزرێت، لەوێشدا بەردەوامی ژیان دەبینێت و بە دەستەواژەی مانگ دەژی و ئەسپی کێوی دێتە سەر رێگا گوزارشت لەو ژیانە ئاساییەی دەکات کە هەمیشە لە بەردەوامبوون بێزار نابێت.

سەرچاوە:

1. سەباح رەنجدەر، سەرەتا وشە بوو، چاپی یەکەم، چاپخانەی تاران 2020.
2. نیعمە قەرەنی، هونەری ژیاننامەی خودی لە ئەدەبی کوردیدا، چاپخانەی رۆژهەڵات – هەولێر 2012.
3. د.عبدالعزیز شرف، ادب السیرة الذاتیة، مکتبة لبنان 1998.
4. جینز بروکمبیر و دونال کربو،السرد والهویة: دراسات في السیرة الذاتیة و الذات و الثقافة، ت: عبدالمقصود عبدالکریم، مرکز القومی للترجمة، القاهرة 2015.
5. تهاني عبدالفتاح شاكر، السيرة الذاتية في الآدب العربي، المؤسسة العربية للدراسات و النشر، بيروت – لبنان 2002.
6. د. معجب الزهرانی، الروایة العربیة… ممکنات السرد، مطابع دار السیاسة، دولة الکویت 2009.

منداڵ و چیرۆکەشیعر.. خرتە، بۆ نموونە.. ئەرسەلان حەسەن

بەرایی

مێژووی چیرۆکەشیعر لە ئەدەبی کوردی بە گشتی و ئەدەبی منداڵان بە تایبەت دێرینە و شاعیران و نووسەرانی کوردییش ئاوڕیان لێداوەتەوە و بە نووسین و وەرگێڕان، مەڵۆیەکیان خستووەتە سەر خەرمانی چیرۆکەشیعری منداڵان و خەرمانەکی پڕ پیت و بەرەکەتییان وەسەریەک ناوە.

چیرۆکەشیعر، لە چیرۆک و شیعر پێکهاتووە، واتا هەم چیرۆکە و هەم شیعر و بە شیعر چیرۆکمان بۆ دەگێڕێتەوە یان (لەڕووخساردا شیعرە و لە ناوەڕۆکیشدا چیرۆکە. بنەما و پێویستییە سەرەکییەکانی شیعر و چیرۆکیشی تێدایە). کەواتە چیرۆکە شیعر بنەماکانی چیرۆک و شیعریشی تێدایە و لەچیرۆکەشیعردا هەم شیعر و هەم چیرۆک بە هەموو بنەماکانیانەوە دەخوێنینەوە.

داهێنەری چیرۆکەشیعر

شاعیری فەرەنسی (لاڤۆتین: ١٦٢٠ـ ١٦٩٥) بە داهێنەر و پێشەنگی چیرۆکەشیعری ئەفسانەیی بۆ منداڵان لەجیهاندا ناسراوە و چیرۆکەشیعری بۆ منداڵان نووسیوە و وەرگێڕدراونەتە سەر زۆربەی زمانەکانی گەلانی جیهان بەزمانی کوردیشەوە.

شاعیرانی کوردیش بەنووسینی چیرۆکەشیعر ئەدەبییان دەوڵەمەند کردووە بەتایبەتی ئەدەبی منداڵان، لە ئەحمەد شەوقی بەڕەچەڵەک کورد بگرە تا بێکەس و پیرەمێرد و زێوەر و لەتیف هەڵمەت و ئێستەیش ئەمین محەمەد و عەلی حەمەڕەشید بەرزنجی و فەرید ڕاژین و ...هتد.

فەرید ڕاژین و چیرۆکەشیعری منداڵان

فەرید ڕاژین شاعیرێکی گەنجی شاری سنەی ڕۆژهەڵاتی کوردستانە و چیرۆکەشیعر دەنووسێت و لەوبوارەدا جێ پەنجەی دیارە و چەند جارێک خەڵات کراوە و لێرەدا دەمەوێت ئاوڕێک لە چیرۆکە شیعری (خرتە) بدەمەوە، کە چیرۆکە شیعرێکە و دەیکەمە مشتێک لە نموونەی خەرواری ڕوانین بۆ شیعرەکانی دیکەی.

چیرۆکەشیعرەکە
باسی بەچکە سمۆرەیەک (خرتێ) دەکات دوای وەرگرتنی مۆڵەت لەدایکی تا بۆ یاریکردن (کایەکردن) لەماڵ بچێتەدەر، هەر چەند دایکی پێی دەڵێت زۆر دوورنەکەوێتەوە، بەڵام بەدەم یاریکردنەوە(کایەکردنەوە) لەبیری نامێنێت و لەماڵ دووردەکەوێتەوە و بەماڵەوە نازانێت تا دەگاتە بەردێک و لەوێ دەنگێک دەبیستێت و سەرنج دەدات دەبینێت ڕێوییە، بەچکە سمۆرەکە زۆر دەترسێت، بەڵام قەلەڕەشێک (قاڵاو) لەوێ لەسەر دارێک دەبێ و پێیدەڵێت ڕاکە و وەرە سەردارەکە و بەچکە سمۆرەکە دەچێت و قەلەڕەشەکە لەوێ ناونیشانی ماڵیانی لێ دەپرسێت و ئەویش بەچاوی پڕ لەفرمێسکەوە پێیدەڵێت، بەڵام قەلەڕەشەکە دەیەوێت فریوی بدا و دەڵێت ماڵێکی خۆشم بۆ تۆ هەیە و دەیەوێت بەبیانوی خواردنی خۆش بیباتە کونەکەوە و دوای پشوودان دەتبەمەوە ماڵەوە. سمۆرە باوەڕی پێدەکات، بەڵام پەپولەیەکی لێ پەیدا دەبێت و بەنهێنی پییدەڵێت: قەلەکە درۆ دەکات و دوژمنتە و قسەی دایکیشی بیردەکەوێتەوە، کە وای پێگوتووە و ناونیشانەکەشی باڵدارێکی بۆر و ڕەشە و دەنگیشی ناخۆشە، بۆیە یەکسەر بەدزی قەل و ڕێوی دەستی پەپولە دەگرێت و بەیەکەوە هەڵدێن، پاشان ماندوو دەبێت و داوای ئاو دەکات و کەروێشکیش لای کیسەڵ ئاوی بۆ دێنێت. دوای پشوودان خەوێ دێت و خەریک دەبێت خەوی لێ بکەوێت گوێی لەدەنگێک دەبێت و دەیناسێتەوە دەنگی دایکییەتی و خێرا بەرەو دایکی ڕادەکات و خۆی دەخاتە ئامێزی و داوای لێبووردنی لێ دەکات و پاشان سوپاسی پەپولەکە دەکات.

شێوازی نووسینی چیرۆکەشیعر
سەرەتا دەبێت بزانین شێوازی نووسینی چیرۆکەشیعر بۆ منداڵان: (سوکوئاسان و ڕەوان و بێگرێ وگۆڵ و تەبا بێت بە قۆناغەکانی تەمەنی منداڵان.. بەزۆریش چیرۆکەشیعر هێماییە و لەسەر زمانی باڵندە و ئاژەڵان دەینووسن و دەیگێڕنەوە).
دەتوانین بڵێین چیرۆکەشیعرەکە سوکوئاسان و ڕەوان و بێگرێوگۆڵە و تەبایە بەو تەمەنەی بۆی نووسراوە و دەتوانن بەئاسانی ئەزبەری بکەن و ماندوو و هەناسە سوار و بێ بێزاریان نەکات و لەخوێندنەوەی بەردەوام بن، واتا لێی بێزار نابن تا وەلای بنێن و نەیخوێننەوە.

چەند نموونەیەک لەچیرۆکەشیعرەکە:
خرتێ کە لە خەو هەستا
تا لای دایکی نەوێستا
یان

خرتە بەچکە سمۆرەس
خۆی وا ئەزانێ گەورەس
یان
ئەمن ماڵی خۆشم هەس
کە تایبەت بە سمۆرەس
یان
جا پەپوولەیش وتی پێ
ئیتر ئاگات لە خۆ بێ
خرتەش کردی سپاسی
وتی ئەتە زۆر خاسی

وێنە لە چیرۆکەشیعرەکەدا

پەیوەندی وێنە و شیعر و چیرۆک لە ئەدەبی منداڵاندا پەیوەندییەکی پەرچکەرەوە و پتەوە و زۆرجار وێنەی ناڕوونی و ئاڵۆزیی چیرۆکەکە بە منداڵ ڕووندەکاتەوە و وادەکات بە ئاسانی تێی بگات، واتا گەر منداڵ لە چیرۆکەشیعرەکە نەگەیشت، دەکرێت بەدیتنی وێنەکە لەمەبەستی چیرۆکەشیعرەکە بگات. بۆیە پێویستە وێنەکێش کە وێنە بۆ چیرۆکە شیعرێک دەکێشێت، زۆر بەوردی و پاش چەند جارێک خوێندنەوەی چیرۆکەشیعرەکە ئینجا وێنەکە بکێشێت، چونکە ئەگەر وێنەکە پەرچکەرەوەی چیرۆکە شیعرەکە نەبێت و بەوێنە چیرۆکەشیعرەکەمان بۆ نەگێڕێتەوە، ئەوا باڵانسی وێنە و چیرۆکەشیعرەکە تێکدەچێت و میزاجی منداڵ دەشێوێنێت.
لەم چیرۆکەشیعرەشدا، هەر لاپەڕەیەک وێنەی تایبەت بەخۆی هەیە و وێنەکێشەکە توانیویەتی بە سەلیقەیەکی زۆر لێهاتووانە، جوان، ورد و نوێگەریانە وێنەکان بکێشێت، کە بێگومان دەتوانم بڵێم زوو سەرنجی منداڵ بەخۆی کێش دەکات و بەدڵنیاییەوە منداڵان لە وێنەکانەوە لە چیرۆکەشیعرەکە دەگەن و چێژی تایبەتی لێوەردەگرن، ئەگەر هێشتا فێری خوێندنەوەش نەبووبن، چونکە دەزانین منداڵ سەرەتا لە وێنەوە دەست پێ دەکات و پاشان خوێندنەوە.

لوت سپی و خرتە

لوت سپی فیلمێکی کارتۆنی بەرهەمی کەناڵی کودساتە و لەگەڵ خرتە باسی بەچکە سمۆرەیەک دەکەن. ڕاستە لە هەندێک شتدا یەکناگرنەوە، بەڵام یەک کۆتاییان یەکە و دەتوانین بڵێین شاعیر لەکاتی نووسینی ئەم چیرۆکەشیعرە سیلەی چاوێکی لەسەر فیلم کارتۆنەکە بووە و کاری تێکردووە.

ئەنجام

چیرۆکەشیعری (خرتێ) بە زاراوەی ئەردەڵانی (سنەیی) نووسراوە، بەڵام مەرج نییە ڕێگر بێت لەوەی هەموو مندا□□انی کورد بیخوێننەوە و وەکو ئاو و دۆ ئەزبەری بکەن، بەڵام تێی نەگەن. بۆیە لەگەڵ هیوای سەرکەوتن و پێشکەوتنی زیاتر بۆ شاعیر □اژین، دەخوازم لەمەودوا خۆی لەو وشانە بەدووربگرێت بەدنیا پاک و بێگەردەکەی منداڵ نامۆ و نەشیاون و کوردی نین و لە کوردیدا وشەی گونجاو و جوانتر هەیە و هەر چەند ئەم چیرۆکەشیعرە (خرتێ) زۆر درێژ نییە، بەڵام چیرۆکەشیعرەکانی دیکەی درێژن و دەکرێت لەمەودوا ڕەچاوی ئەمەش بکات و بەزمانێک بنووسێت هەموو مندا□□انی کورد تێی بگەن.

ئەرسەلان حەسەن

سەرچاوەکان:

چیرۆکەشیعر لە ئەدەبی مندا□□انی کورد … ڕەزا شوان.

خرتێ، فەرید ڕاژین، چاپەمەنی زانست، چاپی یەکەم ساڵی١٤٠٠ی هەتاوی، وێنەکێش: شەقا یەق نوسرەتی.

پرسی ماسۆشیزمی بەشێك لە تاکەکان لەباشووری کوردستان بۆ پڕۆسەی پەیوەندییە سۆزادارییەکانی وەك (خۆشەویستی و هاوسەرگیری و جۆرەکانی تر)..1..

نووسین: ابراهیم موحەمەد(ئەبڕاهام ل□قایی).

بەشی یەکەم:

خێزان وەك پرسێکی ڕووکەشی نێو بەشێکی خێزانەکانی کوردی، ئەوەی کە دەردەکەوێت جەوهەری بەشێك لە خێزانەکان نیین، لە ئاستێکدا ئەوەی

مرۆڤیش پێشکەشی دەکات، جەوهەری مرۆڤەکان نیین، هەمیشە نیهێنیەکی قووڵتر هەیە کە ئەودیوی سنووری نائاگایش تێدەپەڕێنێت بۆ ئەو پرسانەی کە دەرناکەون بەڵام ڕۆژێك دێت دەنگی ئاگایی هەرچەن نزم بێت هەر دە بیسترێت!
هەمیشە لەزماندا شتێك دەچەسپێت کە ناخرێتە ناو زمان، کاتێك کە تۆ وەك مرۆڤێك مامەڵەت لەگەڵدا ناکرێت لە ناو خێزان و کۆمەڵگا، ئەمە لەتۆدا دەچەسپێت، لە ئاستێکی تردا مرۆڤ لە پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکاندا بەشێوەیەکی گشتی بەدوای ئارەزوو و خەیاڵ و پێداویستە چەپێنراوەکانی خۆیدا دەگەڕێت بۆ ئەوەی لەکەسێکی تردا بیدۆزێتەوە و قەرەبووی ئەو دۆخە بکاتەوە کە دەستی نەکەوتووە(جۆرێك لە میکانیزمە بەرگرییە دەروونییەکان).
خۆشەویستی ویستی دەرستەبەرکردنی ئارەزوو و خەیاڵەکانی یەکترە لە پەیوەندیی لە نێوان مرۆڤەکاندا، چەشنی پەیوەندی خۆشەویستی لە ناو بازنە کۆمەڵایەتیەکاندا چەشنێکی بایۆلۆژی دەروونی کۆمەڵایەتی مەعریفی پێویستیە. وە خۆشەویستی دەتوانێت زامنی زۆرێك لەئازارەکانی مرۆڤ بکات.

کاتێك باڵندەیەك لە ناو قەفەزدا لەدایك دەبێت و گەورەدەبێت، ئەم باڵندە پێی وایە ژیان بریتیە لەو چوارچێوەی کە لە ناو قەفەزەکەدایە، بۆیە گەر ئازادیشی بکەیت هەردگەڕێتەوە بۆ ناو قەفەزەکەی لەکاتێکدا خودی ژیان لەدەرەوەی قەفەزەکەدایە. هەرلەبەر ئەم دۆخەیە کێشەی ستەمکار، ستەمکارێکی ترنییە بەڵکو نەبوونی کۆیلەیە.
لێرەدا ئەم پرسە دێتە بەرباس، کە بۆچی بەشێکی بەرچاوی ئافرەتان و پیاوان لە باشووری کوردستان هەن کە هەمیشە کەسێکیان دەوێ ئازاریان بدات؟

پرسی ئافرەت پرسێکی مێژوویە، پرسێك نییە کە لەزەمەنێکی دیاریکراودا بووەستێت، لەزۆرینەی جێگایەکانی دونیا، بەشێوەیەکی گشتی مرۆڤەکان کەسێکیان دەوێ کە ئەویش ئەوی بوێتن، وە کەسێك ڕەتدەکەنەوە کە ئەویش نایەوێت، بەڵام لە باشووری کوردستان هاوکێشەکە پێچەوانە دەبێتەوە بەجۆرێکە کە بەشێکی بەرچاو لە ئافرەتەکان و پیاوەکان کەسێکیان دەوێ کە ئەو نایەوێ، کەسێکیش ڕەت دەکەنەوە کە بەڕاستی دەیەوێتن.

ئەم پرسی خۆ-ئازاردانە، زۆر بەقوڵی پەیوەندی بە مێژینەی تاك و ڕەفتاری خێزان بەرامبەر بە تاك بەتایبەت لە ناو خێزان و کۆمەڵگایەدا هەیە، زۆرکات مرۆڤ ناچارە چی پێشکەشبکرێت هەمان

با□ت ببخشێتەوە، کە تۆ مناڵەکەت پڕدەکەیت لەزەبر و زەنگ و ناسۆری، چۆن ئەو مناڵە لەداهاتوودا دەتوانێ خود-خۆشەویستی بۆخۆی هەبێ و لەهەمان کاتیشدا بیبەخشێت بە دەوروو بەری؟ چۆن دەتوانێ لەڕووی هەست و سۆز و هەڵچوونەکانەوە دەرووندروست و گونجاو بێت؟. بەو مانایەش نا کە هەرکەسێك مێژینەی مناڵەیەکی بەم جۆرەبوو ئیدی نەتوانێ لەداهاتودا ببێت بە تاکێکی تەندروست و گونجاو. ئەم پرسە دەگوازینەوە بۆ دۆخێکی داینامیکی تر. تەنانەت لەسەرووی ستەمکارەوە ستەمکارێکی تربوونی هەیە، کە لەدۆخی یەکەمدا وێناکە بەو جۆرەیە کە ئێمە(مناڵەکان) قوربانی دەستی ستەمکاربین(خێزان) لەکاتێکدا خوودی ئەم خێزانەش بەهۆی پانتایی سیستەمێکی نالۆژیکدا کە مافەکانت بەخەون دەبینێ، دووبارە قوربانییە.

کۆمەڵگاییەك کە نەتوانێ تاك بەرهەم بهێنیت، کۆمەڵگایەك کە هەمیشە پەلەقاژەیەتی لەنێوان دوێنی و ئەمڕۆدا، کۆمەڵگایەك کە بەشێکی بەرچاوی تاکەکانی ناتوانن لە دەرەوەی سنوری خێڵ و عەشرەت و گوند و شار و ئایین و لەهجە و شێوەزار بیربکەنەوە. لەهەمان کاتدا بوونی پانتایەکی زۆرفراوان لە وردە کلتووری فرەچەشنی چەقبەستوو(دۆگماتیزم) کە ل□ نەوەدەکانەوە تاکو ئێستاش ئەم پرسانە بوونیان هەیە و دۆخی گونجانی نائاسایی زۆر قوڵ بەرهەم دەهێنن، بۆنموونە دەتوانم بە ئەمانەتەوە ئەم قسەیە بکەم کە: بەدرێژایی پەنجا ساڵیش دەبێ بەشێکی بەرچاو لە تاکەکان هاوسەرگیری دەکەن بەمەبەستی ڕزگاربوون لەچواردیوار، بەڵام پرسیارەکە ئەوەیە ئایا چ گرەنتیەك هەیە دەرەوە ئەو بەهەشتە بێت کە تاکەکە وێنای دەکات و نەبێت بە هەشت دیوار؟

لەبەشەکانی تردا تۆزێ بەقوڵتر گوزارشت لەم پرسە دەکەین و ڕێگا چارەسەرییەکان دەخەینە بەرباس… .

خەمی گۆران و خەمی میلەت..

نووسینی/ عەتا قەرەداخی

[بەخۆڕایی مەترسە، خەم مەخۆ، مەگری لە ئێستاوە!]

(زەربەی چز لە ڕۆحی پێ گلاراوی گۆران بۆ مەرگی هیوای کوڕی و زەربەی چز لە ڕۆحی پێ گلاراوی ئێمەی میللەت لەبەردەم مەترسی تراژیدیای لەناوچووندا، دوو ئازاری هاوشێوەن). زاراوەی خەم لێرەدا بەو مانایە بەکار دەهێنرێت ترسێك لەبەرامبەر ئێستاو ئایندەدا هەیە، بەڵام گۆرانی شاعیر ئامۆژگاری هیوای کوڕی دەکات کە پێویست ناکات ئەو وەکو ساوا یان منداڵێك خەم بخوات کە نازانێت دنیا چیەو کەسیش نازانێت چارەنووسی بەرەو کوێیە. مرۆڤ ئەفریدەبوویەکە بۆ ئەوە خوڵقاوە فەرمانڕەواو سەروەری زەوی بێت و عاقڵ و دەستکراوەشە بۆ ئەوەی هەموو نهێنیەکانی گەردوون ئاشکرا بکات و ببێتە خاوەنی راستەقینەی ئەم گەردوونە. گۆرانی شاعیر لێرەدا هیوای کوڕی دەدوێنێت کە لە سەرەمەرگدایە. دەشێ هیوا فرمێسکی کۆتایی ژیان و کوژانەوەی ئەستێرەی بوونی بڕێژێت. دەشێ گۆران وەکو باوك ئەوەی بە هیوای دەڵێت مەبەستی خۆی بێت و داوا لەخۆی بکات کە خەم نەخوات لەسەرەمەرگی جگەر گۆشەکەیدا. بەڵام ئەگەر خەم لەم دێڕە شیعرەی گۆراندا خەمی کۆتاییهاتنی ژیانی ساوایەك بێت لە روانگەی باوکیەوە، ئەوەش وەکو ساتەوەختێکی پڕ لە نیگەرانی سەیر بکرێت، ئەوا خەم رووبەرێکی فراوانتر دەگرێتەوەو دەشێ دەلالەتی زیاتری هەبێت ئەگەر لە ئاستی تاکەکەسەوە بگوازرێتەوە بۆ سەرئاستی کۆمەڵگە. ئێستا خەم لە روانگەی گۆران و خەمی ئێمە وەکو نەتەوە چۆن پێکەوە دەبەستین. بۆ گۆران خەم بۆ ئەوەیە کە ساوایەك کە ئومێدی ئایندەی پێی هەیە، ئێستا لەسەرە مەرگدایە. خەمی ئێمەش وەکو بوویەك وەکو نەتەوە یان کۆمەڵگەیەکی بێ شووناس، هەمیشە هاوشێوەی ئەو خەمەی گۆرانە بۆ مەرگی جگەرگۆشەکەی. گریەو هەنسکی هیوا بە زەربەی چز لە ڕۆحی پێ لە گلاراوی گۆران دەدات.
پشێوی بارودۆخی کوردستان و کارکردنی نابەرپرسیارانەی بەرپرسانی کوردو ئازارەکانی جەماوەری ستەمدیدەو برسی و نەداری خەڵکی کوردستان بە هەمان شێوە ڕۆحی دڵسۆزان و خەمخۆرانی هەستیار دەهاڕێت. مەرگی جگەرگۆشەکەی گۆران لەسەرەوەو دەرەوەی تواناو دەسەڵاتی گۆران و هەموو مرۆڤایەتیە، بەڵام ئەوەی ئێمە وەکو نەتەوە خەمی بۆ دەخۆین و دەترسین وەکو جگەرگۆشەکەی گۆران لەدەستمان بچێت لە دەستی خۆماندایەو ئەگەر بتوانین بیربکەینەوەو عەقڵ بەکاربهێنین و دەستبەرداری رق و کینەو گرێکانی ناخمان ببین و وەکو مرۆڤی پێگەیشتوو، وەکو دەستەو گروپ و حیزب و دەسەڵاتی هەست بە بەرپرسیارێتیکەرو وەکو مرۆڤ و حیزب و پێکهاتەی نەتەوەیی و نیشتیمانی بیربکەینەوەو نەتەوەو نیشتیمانمان لە رق و کینەو گرێ و بەرژەوەندییە تایبەتیەکانمان بەلاوە گرنگتر بێت و خۆمان لەو گرێیانەو لەو رق و کینە بەربەری و خێڵکیانە و لە هەژموونی

تاکەکەس و نوخبە نەخۆشە سیاسیە نانەتەوەیی و نانیشتیمانیەی کورد رزگار بکەین، ئەوا ساوای هیواو ئاواتە نەتەوەیی و نیشتیمانیەکانمان وەکو هیوای جگەرگۆشەی گۆران نامرێت و خەمەکەی ئێمەش وەکو نەتەوە وەکو خەمەکەی گۆران نامێنێتەوە بەڵکو دەبێت بە پێکەنینی هەمیشەیی.

خەمی سەرەکی ئێمە خەمی بوونە، مەبەستمان لەم قسەیەش ئەوەیە ئێمە وەکو پێکهاتەیەکی ئیتنیکی کە لە رووی ژمارەوە هاوشانی زۆرێك لەو نەتەوانەین کەنەك هەر کێشەی بوونیان نییە بەڵکو بووەیەکی هێند بە هێزیشیان هەیە لە زۆر قۆناغو وێستگەی مێژوودا نەك هەر لە رووی کەلتووریو عەقڵیەوە پێش زۆرینەی گەلو نەتەوەکانی جیهان کەوتوون بەڵکو لە رووی سیاسیو سەربازیو ئابووریو ئیداریشەوە توانیوویانە دەسەڵات بەسەر زۆر بەشی تری جیهاندا بکەن. هەڵبەت وەکو نەتەوە ئەمە هەرگیز خەم یان خواستو ویستی کورد نییە کە دەسەڵات بەسەر خەڵکی تردا بکات، بەڵام ئێمە کێشەیەکی چارەنووسسازمان هەیە ئەویش کێشە یان خەمی بوونە واتە ئەم جەستە گەورەیەی کە ناوی جەستەی کوردییە تاکو ئێستا جەستەیەکی پێناسەکراو نییە لە رووی سیاسیو کەلتووریو عەقڵیو ئیداریو ئامادەبوونەوە، واتە ئەم جەستەیە نەبووەتە جەستەیەکی خاوەن شوناس، شوناس بەو مانایەی کە لە رووی دەرەوەی خۆیدا توانای خۆنمایش کردنی هەبێتو بوونی خۆی رابگەیەنێت، واتە دەنگی هەبێتو ئەو دەنگەش لە لایەن ئەوانی ترەوە ببیسترێت، مەبەست لە بیستنیش ئەوەیە قورسیو هێزی دەنگەکە گوێی ئەوانی تر ناچار بکات بۆ گوێ لێگرتنو بیستنی نەك سۆزو بەزەیی هۆکار بن بۆ ئەوەی گوێیان بکرێتەوە تا هاوارو ناڵینو کڕوزانەوەکانی ئێمە ببیستن. بێگومان کەی دەنگی راستەقینەی جەستەی کوردیی گەیشتە ئاستی بە دەنگ بوونو ئەوانی تری ناچارکرد گوێی لێبگرن ئەوە جەستەی کوردی گەیشتۆتە ئاستی خۆنمایش کردن کە ئەوەش گوزارشت کردنە لە بوونو شوناس. بەڵام رەنگە پرسیارێك لای هەمووومان سەرهەڵبدات: باشە کەی کورد دەبێتە خاوەنی دەنگ، دەنگێك کە ئەوانی تر بیبیستن یان ناچاری گوێ لێگرتنی بن؟ ئەمەش خەمی سەرەکی ئێمەیە واتە خەمی شوناس کە ئەویش خەمی بوونە.

بێگومان وەڵامدانەوەی ئەم پرسیارە راستەخۆ بەندە بە خودی کورد خۆیەوە کە ئەویش لە ئاستی یەکەمدا لەو چرکەساتەوە دەست پێدەکات کە کورد بە بێترس چوارچێوەی مافەکانی خۆی ئاشکرا بکاتو رایبگەیەنێت کە هەموو یاسا ئاسمانیو زەوینییەکان هەمان ئەو مافانە بە کورد رەوادەبینن کە بە ئەوانی تریان رابینیووە، بۆیە مافی خۆمانە پێ لەسەر ئەو داوایانەمان دابگرینو سووریش بین لەسەر ئەوەی کە ئەگەر ئەمڕۆش لەبەر کۆمەڵی هۆکار نەتوانین بگەین بە

ئامانجەکانمان ئەوە مانای وانیە کە دەستبەرداری داواکانمان بووین، نەخێر بە پێچەوانەوە دەبێ بەئاشکرا رایبگەیەنین کە ئەوە ئێمەین لە بەر هەر هۆیەك بێت بەرزکردنەوەی داواکانمان لەبەر بەرژەوەندی ئەوانی تر دواخستووە بەڵام دەبێ ئەوانی تریش تێبگەن کە ئەو دواخستنە بۆ هەتا هەتا نییەو ئێمە سوورین لەسەر ئەوەی کە دەبێ دەنگی خۆمان هەبێت، بۆ ئەوی دەنگی خۆمان هەبێت دەبێ ببین بە خاوەنی بوونو شووناسی خۆمان، بوونو شووناسیش بە بێ سەربەخۆییو درووستکردنی دەوڵەت نایەتە دی. دیارە ئەوەش لای کورد ئاشکرایە کە بەبێ سەربەخۆیی هەرگیز بوونی تەواوی نابێت و ناشبێتە خاوەنی شووناس و هەرگیز بوون و ئامادەبوونی نابێت لە ئاستی ئەوانی تردا، بەڵکو وەکو رابردووی و ئێستای هەر لە پەراوێزدا دەمێنێتەوەو نابێتە خاوەنی دەنگی بیستراو. واتە وەکو شێرکۆ بێکەس دەڵێت: ئێمە هەر گوێگر بووین و گوێگر بووین و گوێگر". تاکە رێگاش بۆ ئەوەی کورد بۆ هەتاهەتایە بە گوێگری نەمێنێتەوەو دەنگی هەبێت و دەنگی ببیسترێت، پێویستە پێ لەسەر داواکانی دابگرێت. ئەو پێداگرتنەش تەنیا لە سایەی یەکگرتنو یەکبووندا فەراهەم دەبێت، واتە گەیشتن بە ئاستی بوونو گەیشتن بە ئاستی دەنگ بەبێ یەکگرتنو یەکبوون نابێت. ئەگەر خەمی ئێمە وەکو نەتەوە خەمی شووناس بێت ئەوا لە سەربەخۆییدا دەگەین بە قۆناغی کۆتاییپێهێنانی ئەو خەمە. تەنیا یەکگرتن و یەکترخوێندنەوەو یەکتر قبوڵکردن و پێکەوەژیان و چارەسەرکردنی کێی کێشەکانی ئێستا دەمانگەیەنێت بە بەدەستهێنانی شووناس، واتە رەواندنەوەی خەمەکان. ب

بێگومان درێژەدان بەم بارە ناهەموارو نادرووست و پڕ لە قەیرانەی ئێستا کە بەرەو هەڵوەشاندنەوەو تێکچوونی شیرازەی کۆمەڵایەتیمان دەبات… زیاتر فراوانبوونی رووبەری خەمە، لە بارێکی وەهادا خەمی ئێمەو خەمی گۆرانی شاعیر هاوشێوە دەبن. کە ئەوەش ئەو تراژیدیا ترسناکەیە کە ئاواتەخوازی ئەوەین ئێمە نەیبینین و بە لۆجیکی عەقڵ رێگا لە روودانی بگرین، کە ئەویش تەنیا بە یەکترقبوڵکردن بە کارکردن وەکو مرۆڤی تەواو، حیزبی تەواو، مرۆڤی نیشتیمانپەروەر، حیزبی نیشتیمانپەروەر، دەستەبژێرو راگەیاندنی نیشتیمانپەروەر دەگاتە ئەنجام.دیارە ئێوەش دەزانین کە حیزبی ناتەوەیی و گوێڕایەڵی داگیرکەران و حیزبی کۆمپانیای کارو بازاڕ و دەستەبژێری سیاسی نەخۆش و گرگن و نابەرپرسیارو بارکراو و بارگاوی کراو بە رق و کینەو دەیان گرێی هەستبەکەمی کردن نە باکی بە نەتەوەو نیشتیمان هەیە، نە دەزانێت بەرپرسیاریتی چیەو گاڵتەی بە عەقڵی ئەوانیش دێت کە لە خەمی ئایندەی نەتەوەو نیستیماندان، چونکە ئەو دەستەبژێرە سیاسیە نەخۆشە بە راست و چەپ و میانڕەوایانەوە لە خەمی گیرفان و

پێگە وەهمیەکانیـــان و رازیکردنـــی ئاغـــا عەرەب و فـــارس و تورکەکانیاندان .

نووسینی/ عەتا قەرەداخی

چیـرۆک\ دۆنایـدۆن.. نووسـینی: ئامانج شێروانی

بەسەرسامی لەسەر سەری تەرمەکە ڕاوەستابوو، فلیمی ژیانی خۆی وەکوو خەونێک دەهاتەوە بەرچاوی، فلیمی چی سەراپا سەرگورشتەی نائومێدی بوو! چەندین خەونی ناکامی لەدوا بەجێ مابوو، چەندین کاری تەواو نەکراوی جێ هێشتبوو! ئاخ، هێشتا زوو بوو! هێشتا گوڵێکی ناکام بوو، ئێ بۆ دەبێت دەستی ناحەز ژیانێکی ئازادی پێ ڕەوا نەبینێت! ئێ بۆ دەبێت جەنگاوەرەکانی تاریکی بە خۆشەویستییەکەی ئەو قەڵس بووبن! ئێ بۆ ئەویان لە دایکە میهرەبانەکەی کرد!

لەناکاو تەزوویەک بە گیانیدا هات، خۆ ئەو هێشتا پارەی خوێندنی مندا□□ ه□زارەکەی دراوسێیانی ڕەوان نەکردبوو. باشە ئێستا ئەم منداڵە چۆن بخوێنێت، چۆن گەشە بکات، چۆن لە داهاتوودا یارمەتی خێزانەکەی خۆی بدات، تا لەم هەژاری و نەهامەتییە دەربازیان بکات! ئاخ، ئەم جەنگاوەرە بەرچاو تاریکە چەندە دڵڕەق بوو! خۆ هەرگیز بیری لە پاشەڕۆژی ئەم دراوسێیەیان نەکردەوە! خۆ ئەو خوێنڕێژە هیچ بیرێکی لە نانی ئێوارانی ئەم ماڵە هەژارە نەکردەوە!

ئای، دەبێت ئێستا سۆما چی بکات، ئاخۆ دەبێت لە فێرگە گەڕا بێتەوە! ئاخ جگەرگۆشەکەم، ئەوا دیسان هێزی تاریکیی زاڵ بوو بەسەر خ□و□ن□ پەمەییەکانمان. ئەوا دیسان سەربازە دواکەوتووەکان تۆیان بێباوک کردەوە! ئێستاش ئەم ڕۆژەم لە یادە، کە تۆم لە بناری چیای شەنگالێ دۆزییەوە، ڕەق ڕەق لەبەردەم تەرمی دایە و بابەت ڕاوەستابووی. ئێ خۆ ئەوانیـش هەر بە دەســتی جەنگــاوەرێکی تــاریکی، ســەربازان□کی کۆنەپەرست، خوێنیان ڕژێنرابوو! هەتا ئێستاش چاوە پڕ ترسەکانتم لە یادە، هەتا ئێستاش چاوە تامەزرۆیەکانتم لەبەر چاوە!

بێگومانم گیانی بابە و دایت دۆنا یدۆنیان کردوو□ تە ناو جەستەی من و خۆشەویستەکەم! دەنا بۆچی هەر لەم ڕۆژەوە هەتا هەنووکەش هەر وەک

منداڵی خۆمان بەخێومان دەکردی! دەنا بەچی هەر بە باوکی خۆت بانگت دەکردین! ئاخ، دەنگە ناسکەکەت چەند خۆش بانگی دەکردین باوکە، باوکە گیان! من ئێستا چۆن پێت بڵێم، کە ئەوان جارێکی تریش بێباوکیان کردی! جارێکی تریش ناهومێدیان کردی! ئای ئەوانە چەند دڕندەنە!

دڵدار گیان، خۆشەویستەکەم، لێم ببوورە ئەمشەو ناگەڕێمەوە ناو ئامێزە گەرمەکەت! چیتر لەبەر دەرگا پەرێشی گەڕانەوەم مەبە! خۆ ئەم کۆنەپەرستانە ژیانیش ڕەوا نابینن بە ئێمە! خۆ ئەوان هیچ بیریان لەوە نەکردەوە کە هەشتا چەندین ئاواتمان نەهاتوونەتە دی، هەشتا چەندین خەونمان ناکامن! خۆ ئەوان هیچ بیریان لەوە نەکردەوە کە چەندین بەڵێنمان بە یەکتری داوە، چەندین جاران پەیمانمان بە یەکتری داوە کە هەرگیز یەکتر بەجێ نەهێڵین! ئاخ ئەو دڕندانە بۆ لە یەکیان کردین!

ئای دەبێت ئەو دایکە نازدارەم ئێستا چی بکات، خۆ من بەڵێنم پێی دابوو کە ڕۆژی هەینی سەر لە بەیانی زوو، لەگەڵ دڵدار و سەما، هەر لەگەڵ گەردی بەیانی بێینە لات و نانی بەیانیت لەگەڵ بخۆین! ئەدی بەڵێنم پێت نەدابوو کە دوای نەشتەرگەرییەکەت یەکسەر بتەهێنمەوە ماڵە و شۆربا بەشیرێکی خۆشت بۆ بکەم! ئەی بەڵێنم پێت نەدابوو کە دوای نەشتەرگەرییەکەت، هەموو ڕۆژان بەر لەوەی بچمە سەر کار، زوو زوو لە خەو هەڵبستم و بتەبەمە لای دکتۆرەکەی لای ماڵەمان. ئای ئێستاش گوێم لە دەنگە ناسکەکەتە کە هەموو جاران پێمت دەگوت: ((کوڕە جوانەکەم، سەر و ماڵم هەر ئەتۆی، توو و سەری کاکەی ئاگاداری خۆت بە)).

دراوسێکەم، جگەرگۆشەکەم، خۆشەویستەکەم، دایکە میهرەبانەکەم، ئەوا من ڕۆییم لە لاتان! ئاخۆ دەبێت گیانی من ئەمجارەیان بە ناو لاشەی چ بوونەوەرێک دەنایدەن بکات! ئاخۆ دەبێت جارێکی تر دایکم ببینمەوە! دەبێت دیسان خۆشەویستەکەم ماچ بکەم! دیسانەوە ڕۆڵەکەم لە باوەش بگرم، یارمەتی دراوسێیەکەم بدەم! ئاخۆ دەبێت سەمای چاوەکانم جارێکی تر ببینمەوە!

نووسینی: ئامانج شەروانی

گفتوگۆ لەگەڵ شانۆکار خاتوو راز کەمال غەمبار.. هەڤپەیڤین- کامەران حاجی ئەلیاس

خاتوو راز کەمال غەمبار: ڕەخنە بوارێکی سەربەخۆیە و فەلسەفە وپاشخانی مەعریفی خۆی لەپشتە و دەبێ گرنگی زیاتری پێبدرێت
خاتوو راز کەمال غەمبار: زیاترخۆم لەبواری شانۆ ونواندندا دەبینمەوە
خاتوونی هونەرمەند(راز کەمال غەمبار)، یەکێکە لەو هونەرمەندانەی کە بوێرانە لە بواری هونەری شانۆ ،شێوەکار، سینەما کار دەکات خاوەنی چەندین کاری هونەرییە لەهەرسێ بوارەکەدا جگەلەوە لەبواری دەبلاژ و دیزایندا خاوەن ئەزموونێکی باشە،ئەو بەهۆی ئەوەی کچی نووسەری دیاری کوردستان (د.کەمال غەمبار)-ە لەهەمان کاتدا هاوسەری هونەرمەند (ئالان محەمەدعارف)-ە کەشێکی ئەرێنی بۆی ڕەخساوە تا زیاتر پەرە بەهونەرەکەی خۆی بدات راز خان دەرچووی بەشی شێوەکاری پەیمانگەی هونەرجوانەکانی هەولێر و دەرچووی کۆلیژی هونەرجوانەکان بەشی شانۆیە وە لەئێستادا قوتابی ماستەرە لە شانۆدا بۆ زیاتر ئاشنابوون بە کار و چالاکییەکانی لە نزیکەوە بەچەند پرسیارێك بەسەرمان کردوە.

هەڤپەیڤین- کامەران حاجی ئەلیاس

*سەرەتا ئەگەر بکرێت بۆ خوێنەرنمان باس لە چۆنیەتی ئاشنا بوونت بە جیهانی هونەری (شێوەرکاری، سینەما ،شانۆ) بکەیت ؟

- سەرەتای ئاشنابوونم بەهونەری شێوەکاری لەرێگەی پەیمانگەی هونەرە جوانەکان بوو کە قوتابی بووم لەم پەیمانگایە وبۆ ماوەی 5 ساڵ ئاشنای ئەم جیهانە بووم ،کەپڕیەتی لەڕەنگ وبۆیە ونەخش ونیگار وجوانی ،وئاشنای چەشنەکانی نیگار کێشان بووم تادەگاتە بەقوتابخانە هونەرییەکان وهونەرمەندە پیشەنگەکان ،هەروەها سەبارەت بەجیهانی شانۆ وەکو هونەرێك کەلەرێگەیەوە ئاشنای ئەم هونەرە باڵیە بووم ،وبەشێوەیەکی پڕاکتیکی چوومە سەرتەختە وستەیجی شانۆ ،وفێری هونەری نواندن بووم وەکو بناغەیەك لەڕێگەی هونەری شانۆ کەباڵاترین هونەرە ،وهەر ئەوەش وایکرد کە بچمە بواری سینما لەرێگەی

فلمەکی سینەمایی کەیەکەمین ئەزموونم بوو وەکو ئەکتەرێکی ئافرەت ،لەگەڵ ستافەکی هونەری کەزۆر شتیان لەوە فێربووم .

*باوکی بەرێزتان(د.کەمال غەمبار) نووسەرێکی دیاری کوردستانە، تاچەند ئەم کەش و هەوای ماڵەوە هاوکار بووە بۆ ئەوەی بیر لە جیهانی هونەری بکەیتەوە؟

▪ ئەمە بەحوکمی باوکم (دکتۆر کەمال غەمبار) کە نووسەرێکی دیاری کوردی ولەبواری ئەدەب ورەخنەی ئەدەبی هونەری دەستەکی باڵای هەبووە لەبەرئەوەی لەخانەوادەیەکی ڕۆشەنبیر بووین ،بێ گومان ئەوشتە ڕاستەوخۆ وناڕاستەوخۆ کاریگەری خۆی هەبووە لەسەرم کەڕووبکەمە بواری هونەری وماڵەوەش هاوکاربوون ولاریان نەبووە کەخۆم لەم کایەدا ببینمەوە وپەرەی پێ بدەم .

*راز کەمال زیاتر خۆی لە هونەری شێوەکار یاخود هونەری شانۆ دەبینیتەوە؟

▪ هەردوو هونەرەکە لەلام خۆشەویستین لە هەردووکیانیش بەشداری کارام هەبووە، بەڵام زیاترخۆم لەبواری شانۆونواندن دادەبینمەوە ولەشێوەکاریش پێشتر بەشداربووم وساڵانە لەبۆنەکانی چالاکیم هەبووە ،بەتایبەتی لە فیستیڤاڵەکانی نێو پەیمانگا.

*لەئەستادا چۆن دەڕوانیتە ئاست و توانستی ئافرەتانی کوردستان لە هەردوو بواری شانۆ و شێوەکاردا؟

▪ لەئەستادا خانمان لەبواری هونەری شانۆ وشێوەکاری بەڕۆڵی خۆیان هەستاون ولەم چەند ساڵانەی دوایدا کەمەڵێك ئافرەتی کورد هەڵکەوتن وتوانیان پێگەی خۆیان بدۆزنەوە ،لەگەڵ ئەوەی ئەم بوارانە وەکو پێویست بایەخی پێ نەدراوە لەلایەن حکومەت ودام ودەستگایەکی ئەوتۆنییە ،کەسپۆنسەروپاڵپشت بێت بۆ هونەروهونەرمەندان مەگەر هەندێك کەسی خەمخۆری هونەر وکەرتی تایبەت بەم رۆڵە هەستابن وپشتگیری مادی ومەعنەویان کردبێت ،،بەڵام وەکو بزاڤەکی هونەری هێشتا زۆری پێویستە ..

*تاچەند ڕەخنە بۆ پێویست وگرنگ دەزانیت بە هەردوو بوارەکە (شانۆ ،شێوەکار)؟

▪ رەخنە زۆر گرنگە بۆ هەموو بوارێك، بگرە لەڕێگەی ڕەخنەی بنیاتنەروبابەتی وزانستی هەموو کاریکی هونەری هەڵدەسەنگێندرێت وپێشدەکەوێت ،وکەسی شارەزای گەرەکە..ڕەخنە خۆی لەخۆیدا بوارێکی سەربەخۆیە و فەلسەفە وپاشخانی مەعریفی

خۆی لەپشتە و دەبێ گرنگی زیاتری پێبدرێت.
*مەرجە هونەرمەند دەرچووی پەیمانگا یاخود کۆلێژی هونەری بێت؟

- هونەر لەپێش هەموو شتێك ئیتر هونەری شانۆ یاخوود شێوەکاری بێت بەهرەیە ، بەڵام ئەگەر حەزوخولیا یەکی لەپشت بێت دەکرێت پەرەی پێ بدرێت ،لایەنی ئەکادیمی بێ گومان زۆر گرنگە وەکو بناغەیەك بۆ ئاستی هەرهونەرمەندێك وێڕای زانیاری وبەدەستهێنانی مەعریفەت ، بەڵام هەموو شتێك نییە ، دەکرێت کەسێك هیچ بڕوانامەیەکی لەم بوارانەدا نەبێت بەڵام کەسێکی سەرکەوتوو ولێهاتوو بێت وپێچەوانەکەشی هەر ڕاستە ، هەردوو بوارەکە، بەهرە پێویستە بەڵام هەوڵ وتەقەلاش زۆر گرنگە هەروەها ڕاهێنانی بەردەوام ..

*ساڵانە چەندین خانم کۆلێژ و پەیمانگاکان تەواو دەکەن بەڵام لە گۆڕەپانی هونەری ون دەبن هۆکارەکە بۆچی دەگەڕێتەوە؟

- هۆکارەکەی بەشێکی پەیوەندی بەئیش وکارە گوزەران وژیان وخێزانەوە هەیە ، ، هەروەها سروشتی رۆڵەکان ڕەنگە کاریگەری خۆی هەبێت ، یاخوود نەبوونی دەستگایەك کە کاری پێویستیان بۆ فەراهەم بکات ، ،ولەگەڵ ئەوەش کە پاڵپشتی مادییان هەبێت کەئاسانکاریان بۆ بکات وزۆر هۆکاری تری وەکو ڕێگری ماڵەوە و نەریتی کۆمەڵگا ولایەنی ئایینی ..

*هیچ پرۆژەیەکی هونەری نوێت هەیە؟
لەئیستادا هیچ پڕۆژەیەکم نییە وسەرقاڵی خوێندنی باڵام ولەماستەر دەخوێنم ،لەئایندەدا پڕۆژەی ترم لە بەردەستە لەبواری سینەما وفیلم سازای..

سترانە کپەکان.. شیعری: ستیڤان شەمزینی

هەرچەند بیر دەکەمەوە
من هیچی تر نیم
جگە لە ئاگرێکی رەش
تۆش دوکەڵێکی سپی

هەست ئەکەم
شتێک لە بارەی داهاتوو دەزانم:
ئێوارەیەک قەڵەمەکەم
خۆی دەکوژێت
تۆش
داوای شیعرێکی ژیاندەستم
لێ دەکەیت

هەرگیز لەم کەدە تێناگەم

من دێمە هەر شوێنێک
تۆی لێی
تۆ دێیتە هەر شوێنێک
منی لێ نیم

پەندێکی دێرین هەیە دەڵێت
عاشق کا تێک دەمرێت
لە خاکدا نا نێژرێ
لە رۆحی مەعشووقدا
هەناسە دەدات

سترا نێکی قەرەجیم
گوێ لێ بووە:
شاعیر
وشە لە قامووسی عیشق
قەرد دەکات
عەشق خۆیشی
فەرهەنگێکە لە ئازار

گوێم لە موناجاتی دێوانەیەک بوو:
عەشقم وەک پەرداخێک ژەهر فەڕ کرد
سەرلەبەر هەناوم بوو بە نوور

پرسیارم لە لاپەڕەیەکی سپی کرد
چاوەڕوانی چیت دەکەیت
لە شاعیر؟
وتی:
هەناوم بە ستایشی یار
رەش بکاتەوە!

پێم سەیرە
دیوار هێندە بە پێوە وەستاوە!
چۆن ماندوو نابێت
لە دابڕینی جوانی
لە چاوی سروشت؟

عاشقەکان هەمیشە ماندوون
کێوێک هەست و
شاخێک عاتیفە بە کۆڵیانەوەیە
ناتوانن لەسەر هیچ دڵێک داینێن

چیا چەند سەخت و رەق بێت
جۆگەلەیەک دڵی کون کون دەکات
ئیدی من بەم هەموو نەرمییەوە
چۆن بەرگەی تۆفانی ماچی تۆ بگرم؟

هەر لە خۆڕا پێموایە
عاشقەکان
ژیان لە نەبوونەوە دەهێننە ئارا
شاعیرەکان
مێژووی ئەوان دەنووسنەوە

شاعیرەکان زۆر سەیرن
هەوڵدەدەن عەشق بخزێننە
ب□ تەی دەقەوە
ئەوە نابینن
گەردوون بەو بەرینییە
جێی ئەوی تێدا نابێتەوە

دان بەوەدا دەنێم بێ هیوام
ساڵا نێک لە دڵێکی مەلولدا
بە دوای ئومێددا دەگەڕام
ساڵا نێک
چاوەڕوانی ئاوی گەشبینی بووم
لە گۆزەیەکی درز بردوودا

راستییەک هەیە
دەمەوێت بیخەمە رستەوە
لەوەتی هەم وەک هەڵۆیەک دەفڕم
هەتا دێ لە خۆم دوور دەکەومەوە
ئیدی تەمەنا دەکەم
بەربمەوە بۆ نێو خۆم

زۆر دەمێکە
دڵێکم لە سینەی گریاندا
هێندە رووقایمانە
خۆم لە گێلی دەدەم
چاوەڕوانی کلویەک پێکەنین دەکەم
ئەم بەفری زەردەخەنەیە
لەو ئاسمانە روو گرژەی ژیانما
کەنگێ دەبارێت؟

چاوی من
لە دڵی دایکم دەچێت
دەقەکانیشم لە رۆحی باوکم
خەونەکانم
لە نازی خوشکەکانم دەچن
روانینەکانیشم
لە سەرنجی براکانم
تەنها ئازارەکانم لە خۆم دەچن

خۆشەویستێکم دەوێت
دەست بھێنێت
بەسەر ئاوریشمی ھەستمدا
پەرتبوونم
لە چاوەکانیدا کۆ بکاتەوە
دڕکی حەسرەت
لە خەیاڵەکانم دەربھێنێت
کە گریام بە دەستڕی ماچ
جۆگەلەی فرمێسکم بسڕێت

شەوێکیان بیرم دەکردەوە
ئەگەر ئەمشەو ژنێکی سپی
بێتە ناو پێخەفی رەشمەوە
بە ماچ لێوی شیعرم سوور بکات
ل□ نێو لەشی گەرمیدا نقوم بم
ئایا ھێشتا گلەییم لە ژیان دەبێت؟

وتم نا بێت بڕۆم بۆ جەنگ
سەنگەرەکان پڕ ناکەم
لە ھەنگوینی شیعر
فیشەکەکان تەژی ناکەم
لە مرەبای عیشق
ئەگەر جەنراڵەکان بەم کارە بزانن
لە دۆڵی کینەدا
سەر بەرەو خوار ھەڵمدەواسن

ئەو دەمەی
لە منداڵدانی دایکم
ھاتمە دەرەوە
شێری غەم و غوربەت
دایکمی خوارد

هەموو هەوڵی باوکم بۆ ئەو□ بوو
من لە دەمی چەقەڵی
بێ دایکی رزگار بکات

من دەمەوێ
فەرهەنگی زمان پاک بکەمەوە
تا عەشق
چیتر بە زەجرکێشان
راق□ ن□کرێت
شیعر و ئازار
هیچی دی
ئامۆزای یەکتر نەبن
وشەی خیانەت
لە زەینی هەر ژنێکی عاشقدا
بە مرەکەبی ماچ بسڕدرێتەوە

ئەوەندەی من
بە بیرم دێتەوە
ئەو رێبوارە گەڕۆکەی
عەوداڵی وشە بوو
پێیان دەگووت شاعیری سەرشێت
ئەو دێوانەیەی سەوداسەری
ژنێک ببوو
پێیان دەگووت خەڵوەتکێشی نەگبەت
ئەمێستا من شاعیرێکی نەگبەتم

شەقامی دڵم ئێجگار چۆڵە
خانمێک بە چەپکێک گوڵەوە
پیاسەی تێدا ناکات
فوارەیەک لە شادمانی
لە قەراغی□و□ بوونی نی□
سەنتورژەنێک وەک میوانێکی ناوەخت
بەسەریدا گوزەر ناکات

کـەچی هەرچی ئازارە
پێیدا هەڵد□گ□□ت
هەر کاروانی دوای تەرمی گوڵە
فڕکان فڕکانێتی

دەست ئەخەمە گەردنی شەوگار
بە تاوانی کوشتنی تاریکی
دادگایی دەکرێم
دەست دەخەمە
ناو پرشنگی زێڕین
بە تۆمەتی دڵداریی
لەگەڵ رووناکی زیندان دەکرێم
باوەش دەگرمەوە بۆ باران
بە پاساوی هەستانی لافاو
گوللە دەنێن بە بەختمەوە
لە ژێر لێزمەی ماچمدا
ژنێک سەما دەکات
بە بیانووی ناموس
چاوی شیعرم هەڵدەکۆڵن

هێندە سەرمامە
لەناو ئاگریشدا
هەست بە تەزینی سەرم دەکەم
بەرگەی هەوای سارد و
نیگای سارد ناگرم
خانمەکەم
ئەگەر هاتیت بۆ ئێرە
تکایە بەفری چیای شەرم
لە شانت بتەکێنە

رەنگە سەفەر بکەم
بەرەو کوچەیەک
تەنیا شیعر

رێی تێبکەوێت
بەرەو ک□ نارێک
ت□ نیا کەشتی عەشق
ل□ نگەری لێ بگرێت
بەرەو ئاسما نێک
بە باڵی یاخبوون ن□ بێت
نەتوانیت تێیدا بفڕیت
بەرەو خۆم
بۆ دۆزینەوەی
ئەو ئاوریشمە ژنەی
بێشکەی هەستم
بە ئارامی رادەژەنێت